

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Rapportage 2018

Internationale Mensenrechtenprocedures

Rapportage 2018 | Internationale Menschenrechtenprocedures | Rapportage 2018 | Internationale Menschenrechtenprocedures | Rapportage 2018 | Internationale Menschenrechtenprocedures

Rapportage 2018

Internationale Mensenrechtenprocedures

Afdeling Internationaal Recht
Directie Juridische Zaken
Ministerie van Buitenlandse Zaken

Inhoud

Voorwoord	4
Raad van Europa	8
Europees Hof voor de Rechten van de Mens	9
Comité van Ministers	27
Europees Comité voor Sociale Rechten	30
Verenigde Naties	32
Mensenrechtencomité	33
Comité tegen Foltering	38
Overige ontwikkelingen	40
Raad van Europa	41
Verenigde Naties	44
Bijlagen: overzichten en statistieken	45
Bijlage I Raad van Europa	46
Bijlage II Verenigde Naties	56

Voorwoord

Eén van de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van mensenrechten in 2018, is de inwerkingtreding van Protocol 16 bij het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM). Dit Protocol voorziet in de mogelijkheid voor de hoogste nationale rechter om advies te vragen aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) over de uitleg of toepassing van het EVRM en de daarbij behorende Protocollen. Vanaf 1 juni 2019 staat deze mogelijkheid open voor de hoogste rechters van het Koninkrijk der Nederlanden. Hiermee is sprake van een nieuwe internationale procedure waarvan in het vervolg ook melding zal worden gemaakt in de jaarrapportage.

2018 is ook het jaar waarin de Verklaring van Kopenhagen is aanvaard. Daarin wordt, voortbouwend op de verklaring van Brussel van 2015, wederom de gedeelde verantwoordelijkheid van het EHRM en verdragsstaten bij de bescherming van de EVRM-rechten onderstreept. In de Verklaring wordt onder meer belang gehecht aan de mogelijkheid voor staten om als derde partij te interveniëren als een vorm van dialoog tussen de verdragsstaten en het EHRM. Het Koninkrijk maakt bij gelegenheid gebruik van deze mogelijkheid. In eerdere jaarrapportages zijn deze zaken opgenomen nadat het EHRM uitspraak had gedaan. Om een beter inzicht te verschaffen in interventies in lopende zaken, wordt hiervan apart melding gemaakt. U wordt hiervoor verwezen naar het overzicht in Bijlage I onder het kopje 'Zaken tegen andere landen in behandeling op 31 december 2018'.

151

U vindt in deze jaarrapportage zoals gebruikelijk samenvattingen van alle uitspraken en beslissingen uit het verslagjaar in zaken waarbij het Koninkrijk der Nederlanden betrokken is geweest, ongeacht de instantie waarvoor werd geprocedeerd. Tevens treft u informatie aan die in het verlengde ligt van, of van direct belang is voor de procedures, alsmede overzichten en statistieken.

In 2018 heeft het EHRM vier uitspraken gedaan in zaken tegen het Koninkrijk. In twee zaken constateerde het EHRM een schending, waarvan er één betrekking heeft op het land Sint Maarten.

Het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties kwam in 2018 éénmaal tot de conclusie dat er een schending had plaatsgevonden van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR).

Zoals in voorafgaande jaren speelden de meesten zaken in 2018 zich af op het gebied van asiel. Ook in 2018 is in geen van deze zaken een schending van de mensenrechten geconstateerd.

Bij de totstandkoming van deze rapportage zijn velen betrokken geweest. Naast medewerkers en stagiairs van de Afdeling Internationaal Recht van Buitenlandse Zaken zijn dat collega's van de ministeries van Justitie en Veiligheid, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Economische Zaken en Klimaat, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, alsmede van de Immigratie- en Naturalisatiedienst en het Openbaar Ministerie.

We hopen u met deze jaarrapportage een bruikbaar en inzichtelijk document te geven over de Nederlandse inbreng in procedures op het gebied van mensenrechten. Voor commentaar, suggesties of verzoeken om informatie kunt u te allen tijde contact opnemen:
djz-ir@minbuza.nl, tel. (+31) (0)70 348 6724.

| 6 |

Den Haag, april 2019

Het cluster mensenrechten

Kanta Adhin
Fatima Arichi
Marjolein Busstra
Jannie Hoving
Babette Koopman

*Afdeling Internationaal Recht
Directie Juridische Zaken*

Raad van Europa

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Uitspraken

Baydar (55385/14, 24 april 2018)

Verzoeker, die zowel de Nederlandse als de Turkse nationaliteit bezit, werd in 2011 veroordeeld voor onder meer het faciliteren van het onrechtmatig verblijf van 20 Iraakse migranten in Nederland, Duitsland en Denemarken met het oog op financieel gewin (mensenhandel). Hij kreeg daarvoor een gevangenisstraf van 40 maanden opgelegd. In zijn cassatieberoep tegen deze veroordeling betoogde verzoeker dat de Iraakse migranten geen “verblijf” hadden gehad in de zin van de toepasselijke EU-wetgeving (Richtlijn 2002/90/EG van de Raad van 28 november 2002 tot omschrijving van hulpverlening bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf en het Kaderbesluit tot versterking van het strafrechtelijk kader voor de bestrijding van hulpverlening bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf). De migranten waren maar heel kort in Nederland en Duitsland geweest, omdat zij op doortocht waren naar Denemarken. In dat laatste land waren ze nooit aangekomen, omdat ze in Duitsland werden ontdekt en tegengehouden. Verzoeker verzocht de Hoge Raad in dit verband een prejudiciële vraag te stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie over de interpretatie van het begrip “verblijf”. De Hoge Raad bevestigde in zijn uitspraak de strafrechtelijke veroordeling van verzoeker, maar verminderde de opgelegde straf tot 34 maanden omdat de cassatieprocedure onevenredig lang had geduurd. Voor het overige verwierp de Hoge Raad het cassatieberoep, omdat de grieven van verzoeker volgens de Hoge Raad niet tot cassatie konden leiden en niet noopten tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling. De Hoge Raad ging hierbij niet specifiek in op het verzoek een prejudiciële vraag te stellen.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat de weigering van de Hoge Raad om een prejudiciële vraag te stellen in strijd is met artikel 6 lid 1 EVRM en dat de Hoge Raad de beslissing om geen prejudiciële vraag te stellen onvoldoende heeft gemotiveerd.

Het EHRM gaat niet mee in de redenering van de Nederlandse regering dat verzoeker eerst een onrechtmatige daadsactie had moeten instellen tegen het oordeel van de Hoge Raad en acht het verzoek ontvankelijk. Ten aanzien van de inhoud van het verzoek stelt het EHRM vast dat het EVRM geen recht

op verwijzing naar het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJEU) erkent en dat het in eerste instantie aan de nationale rechter is om hierover een beslissing te nemen. Artikel 6 lid 1 EVRM komt pas in het geding wanneer er sprake is van willekeur of kennelijke onredelijkheid, bijvoorbeeld als een beslissing niet voldoende is gemotiveerd. Het EHRM overweegt in dit verband dat de Hoge Raad volgens de Nederlandse wet mag volstaan met een summiere motivering indien de zaak niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling. Dit is op zichzelf niet in strijd met artikel 6 EVRM. Het EHRM accepteert de uitleg van de Hoge Raad dat, wanneer een beroep in cassatie wordt verworpen, er kennelijk geen juridische kwestie aan de orde was die nader moest worden bepaald en het klaarblijkelijk niet nodig was om een prejudiciële vraag te stellen. Het EHRM merkt hierbij op dat het HvJEU heeft bepaald dat nationale rechters niet verplicht zijn om een prejudiciële vraag te stellen als die niet relevant is voor de beoordeling van de specifieke zaak. Uit de stukken maakt het EHRM op dat de Hoge Raad de grieven van Baydar behoorlijk heeft onderzocht. Hierbij is van belang dat het cassatieberoep is behandeld door drie leden van de Hoge Raad en dat hun beslissing is gemotiveerd in overeenstemming met het nationale recht en na kennis te hebben genomen van het geheel van verzoekers schriftelijke grieven en het advies van de advocaat-generaal. Het EHRM concludeert dat er geen sprake is van schending van artikel 6 lid 1 van het EVRM.

| 10 |

X (14319/17, 10 juli 2018)

Verzoeker, van Marokkaanse nationaliteit, verbleef na het verstrijken van zijn toeristenvisum illegaal in Nederland en werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van twaalf maanden voor het beramen van een terroristische aanslag. Na zijn detentie in Nederland vroeg hij asiel aan. Hij stelde bij terugkeer naar Marokko het risico te lopen onmenselijk behandeld of gemarteld te worden door de Marokkaanse autoriteiten omdat hij zou worden gezien als een terrorist. De aanvraag werd afgewezen en aan verzoeker werd een inreisverbod opgelegd voor 20 jaar, omdat hij een gevaar vormde voor de openbare orde en nationale veiligheid.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat hij bij terugkeer naar Marokko het risico loopt te worden blootgesteld aan een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM. Het EHRM stelt voorop dat niet moet worden beoordeeld of verzoeker bij terugkeer door de Marokkaanse autoriteiten zal worden gemonitord, gearresteerd of veroordeeld voor strafbare feiten. Dit zou,

op zichzelf, namelijk niet in strijd zijn met het EVRM. De vraag is of terugkeer van verzoeker naar Marokko een schending zou opleveren van artikel 3 EVRM. Ten aanzien van de algemene situatie in Marokko overweegt het EHRM dat er weliswaar zorgen zijn over de mensenrechtensituatie in Marokko, maar dat deze de afgelopen jaren is verbeterd en dat de autoriteiten stappen maken om te voldoen aan de internationale standaarden. Uit verscheidene bronnen blijkt echter dat, ondanks de inspanningen van de Marokkaanse autoriteiten, onmenselijke behandeling en foltering door politie en veiligheidsdiensten nog steeds voorkomen. Dat geldt vooral voor personen die worden verdacht van terrorisme of worden geacht een gevaar te vormen voor de nationale veiligheid. Er is volgens het EHRM echter geen sprake van een algemene systematische praktijk van foltering en slechte behandeling tijdens ondervragingen en detentie. Bij dit oordeel betreft het EHRM de omstandigheid dat de Marokkaanse autoriteiten verschillende maatregelen hebben genomen om foltering tegen te gaan; het feit dat de situatie in Marokko door nationale en internationale organisaties gemonitord wordt; en dat onderzoek wordt ingesteld naar misbruik. De algemene situatie is daarom niet zodanig dat terugkeer naar Marokko reeds daarom een schending van artikel 3 EVRM zou opleveren.

Ten aanzien van de individuele situatie van verzoeker overweegt het EHRM dat de Marokkaanse autoriteiten op de hoogte zijn van zijn veroordeling in Nederland en de aard daarvan, maar niet om zijn uitlevering hebben verzocht. Bovendien hebben de Nederlandse autoriteiten onderzoek verricht naar de vraag of verzoeker in Marokko werd gezocht voor strafbare feiten. Verder is niet aangetoond dat de Marokkaanse autoriteiten het beginsel dat niemand tweemaal voor hetzelfde feit mag worden veroordeeld, niet in acht nemen. Ook voor wat betreft zijn band met de in Marokko ontmantelde terreurcel ziet het EHRM geen aanleiding om aan te nemen dat de Marokkaanse autoriteiten verzoeker aanmerken als een terreurverdachte en interesse hebben om hem te vervolgen. Bovendien is niet gebleken dat de negen veroordeelde leden van de terreurcel onderworpen zijn geweest aan een door artikel 3 EVRM verboden behandeling.

Het EHRM concludeert dat de behandeling van de zaak van verzoeker voldoende zorgvuldig is geweest en dat de bevindingen van de Nederlandse autoriteiten voldoende worden ondersteund door betrouwbare en objectieve bronnen. Terugkeer van verzoeker naar Marokko levert geen schending op van artikel 3 EVRM.

Cabral (37617/10, 28 augustus 2018)

Verzoeker, die de Nederlandse nationaliteit bezit, werd veroordeeld voor een straatroof en drie supermarktovervallen. Zijn handlangers V., die was opgeroepen om te getuigen tijdens het proces tegen verzoeker, had bij de politie een belastende verklaring over verzoeker afgelegd met betrekking tot de vier delicten. Tijdens de rechtszaak weigerde V. te getuigen over de drie supermarktovervallen met een beroep op zijn verschoningsrecht en verklaarde hij ten aanzien van het vierde delict van anderen te hebben begrepen dat verzoeker daar niet bij was geweest. Daarop is V. meeneed ten laste gelegd. In hoger beroep weigerde V. verklaringen af te leggen of vragen te beantwoorden over zijn eerdere verklaringen. Het Gerechtshof Den Haag besloot de veroordeling tegen verzoeker in stand te houden. In cassatie stelde verzoeker dat zijn recht op een eerlijk proces was geschonden omdat hij in hoger beroep niet de mogelijkheid heeft gehad om V. te ondervragen over zijn verklaringen. De Hoge Raad overwoog dat verzoeker voldoende gelegenheid heeft gehad om V. te ondervragen en verwierp het cassatieberoep. Het feit dat V. had geweigerd vragen te beantwoorden over zijn eerdere verklaringen was volgens de Hoge Raad geen reden om die verklaringen niet als bewijs toe te laten.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat zijn veroordeling geheel of in beslissende mate berust op verklaringen die een getuige tegenover de politie heeft afgelegd waarover hij de getuige niet heeft kunnen ondervragen (artikel 6 lid 3 (d) EVRM). In een tussentijdse beslissing overweegt het EHRM ten aanzien van de drie supermarktovervallen dat sprake was van overige bewijsmiddelen die verzoeker direct in verband brachten met de ten laste gelegde delicten. Het EHRM besluit dat verzoekers klacht voor deze veroordelingen ongegrond moet worden verklaard.

Het EHRM verklaart de klacht ontvankelijk voor zover deze gaat over het vierde delict, de straatroof. Het EHRM overweegt dat de principes die het eerder heeft vastgesteld ten aanzien van afwezige getuigen ook van toepassing zijn op deze zaak, hoewel V. strikt genomen niet afwezig was maar weigerde vragen te beantwoorden met een beroep op zijn verschoningsrecht. Vervolgens onderzoekt het EHRM of de veroordeling van verzoeker uitsluitend en in beslissende mate gebaseerd is op de eerdere getuigenis van V. bij de politie. Het EHRM stelt vast dat dit inderdaad het geval is. Hoewel V. is opgeroepen voor de hoorzittingen van zowel de rechtbank als het gerechtshof om de verdediging in staat te stellen hem te ondervragen, maakte zijn volhardende zwijgen een dergelijke ondervraging zinloos.

Bij gebrek aan een andere mogelijkheid om de geloofwaardigheid van V.'s belastende verklaring op de proef te stellen of bij gebrek aan overige compenserende procedurele maatregelen, moet volgens het EHRM worden geconstateerd dat het recht van verzoeker op een eerlijke verdediging te ver is beperkt. Het EHRM stelt een schending vast van artikel 6 lid 1 en lid 3 (d) EVRM en oordeelt verder dat deze vaststelling voldoende genoegdoening biedt aan verzoeker.

Corallo (29593/17, 9 oktober 2018)

Verzoeker, met de Nederlandse nationaliteit, is geboren in Italië. In november 2016 werd door een Italiaanse rechter in Rome een arrestatiebevel uitgevaardigd tegen verzoeker, wegens verdenking van belastingontduiking, witwassen, verduistering en deelname aan een grensoverschrijdende criminele organisatie. Op 13 december 2016 werd dit arrestatiebevel verspreid via Interpol, met het verzoek verzoeker aan te houden teneinde hem uit te leveren aan de Italiaanse autoriteiten. Op dezelfde dag werd hij gearresteerd op Sint Maarten, in het Caribische deel van het Koninkrijk. Hij werd vastgehouden in het cellencomplex van het Huis van Bewaring bij het politiebureau van Philipsburg. Hij diende een klacht in tegen zijn vasthouding bij het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Dit Hof wees de klacht af aangezien er sprake was van een vluchtrisico van verzoeker. Op 20 december 2016 besloot het openbaar ministerie om verzoeker naar Curaçao over te brengen, maar verzoeker vocht dit besluit met succes aan bij het Gemeenschappelijk Hof dat oordeelde dat onder de geldende regelingen de Procureur-Generaal niet bevoegd was vrijelijk te beschikken over detentiecentra in de landen van het Koninkrijk. Op 12 januari 2017 ontving de Gevolmachtigd Minister van Sint Maarten het formele uitleveringsverzoek van Italië. Verzoeker klaagde ondertussen meerdere malen bij het Gemeenschappelijk Hof over zijn detentieomstandigheden en de gebrekkige medische zorg die hem ter beschikking stond. Alle verzoeken werden afgewezen; het Gemeenschappelijk Hof meende onder meer dat zijn verblijf in het cellencomplex bij het politiebureau van Philipsburg in plaats van de plaatselijke gevangenis om veiligheidsredenen was. Op 16 augustus 2017 werd verzoeker uitgeleverd aan Italië. Verzoeker klaagt bij het EHRM dat de omstandigheden van zijn detentie in strijd zijn met artikel 3 EVRM. Volgens verzoeker werd hij een aantal maanden vastgehouden in een cel van zestien vierkante meter, die hij moest

delen met vijf of zes andere personen. Er waren twee stapelbedden, waardoor een of twee gevangenen altijd op een matras op de grond sliepen, en sanitaire voorzieningen waren niet adequaat. Gedurende de periode die hij in een eenpersoons cel doorbracht, misten er basisvoorzieningen zoals een kast, tafel en stoel. Verder was er geen directe toegang tot natuurlijk licht en ventilatie en was de toegang tot medische zorg onvoldoende. Deze tekortkomingen waren volgens verzoeker al eerder waargenomen door het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT).

De regering stelt dat sinds het uitkomen van het rapport van het CPT in 2014 verbeteringen zijn doorgevoerd in de detentieomstandigheden en dat schending van artikel 3 EVRM niet aan de orde is. Het EHRM overweegt dat een serieus gebrek aan ruimte volgens vaste jurisprudentie zwaar meeweegt bij de vraag of sprake is van een schending van artikel 3 EVRM en oordeelt dat de omstandigheid dat verzoeker langer dan acht maanden, waarvan 114 dagen in een meerpersoonscel, heeft vastgezeten in een detentiecentrum waarvan het CPT heeft geoordeeld dat personen daar niet langer dan drie dagen – in het uiterste geval niet langer dan tien dagen – mogen worden vastgehouden, een schending van artikel 3 EVRM oplevert. Verder klaagt verzoeker dat het Gemeenschappelijk Hof zijn verzoek tot opschorting van zijn detentie niet zorgvuldig heeft onderzocht, in strijd met artikelen 5 en 6 lid 2 EVRM. Het EHRM komt tot de conclusie dat deze artikelen niet geschonden zijn. Voor de schending van artikel 3 EVRM kent het EHRM verzoeker een schadevergoeding toe.

Beslissingen

Haddaouchi (4965/10, 16 januari 2018)

Verzoekster woonde tussen 1980 en 2006 in Rotterdam. Na twee jaar in België te hebben gewoond, verhuisde ze in 2008 met haar kinderen terug naar Rotterdam. Hier nam ze haar intrek in een woning in een wijk waar de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek van toepassing was. Op grond van deze wet is vestiging in de wijk zonder huisvestingsvergunning niet toegestaan. Het verzoek om een huisvestingsvergunning van verzoekster werd afgewezen, omdat zij niet een periode van zes jaar voorafgaand aan de aanvraag van de vergunning in de Stadsregio Rotterdam had gewoond. Verzoekster voldeed daarbij niet aan de inkomenseisen om vrijgesteld te worden van de vergunningsplicht, aangezien zij een bijstandsuitkering ontving. Verzoekster ging in beroep tegen dit besluit. Uiteindelijk oordeelde de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in 2009 dat de weigering van de vergunning niet in strijd was met het nationale of internationale recht.

Verzoekster klaagt bij het EHRM dat haar recht op vrijheid van beweging en vestiging (artikel 2, Protocol 4 EVRM) geschonden is. Het EHRM oordeelt dat de zaak inhoudelijk niet verschilt van de zaak *Garib tegen Nederland* (zaaknummer 43494/09, 6 november 2017), waarin het Hof oordeelde dat een weigering van een huisvestingsverordening op grond van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek niet in strijd is met artikel 2 Protocol 4 EVRM. Het EHRM verklaart de klacht kennelijk ongegrond en het verzoek niet-ontvankelijk.

Said Good (50613/12, 23 januari 2018)

Verzoekster, die de Somalische nationaliteit bezit, woont in Nederland. In mei 2009 diende verzoekster een asielaanvraag in, die in februari 2010 werd afgewezen. In februari 2011 werd verzoekster in vreemdelingenbewaring genomen. In april 2011 werd zij op rechterlijk bevel vrijgelaten omdat niet te voorzien was dat verzoekster binnen redelijke termijn vrijwillig dan wel gedwongen uit Nederland zou vertrekken. Tijdens haar vreemdelingendetentie diende verzoekster een tweede asielaanvraag in, die eveneens werd afgewezen. Terwijl haar hoger beroep hiertegen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in behandeling was, verzocht verzoekster het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA) haar onderdak te verschaffen om medische redenen. Ook diende verzoekster bij de IND een verzoek in

om uitstel van vertrek wegens medische redenen. Verzoekster had ernstige artrose aan haar knieën en kon uitsluitend op krukken lopen. Beide knieën dienden operatief te worden vervangen, maar volgens verzoekster konden de operaties alleen plaatsvinden als zij na afloop ergens onderdak had om te revalideren. Het COA wees het verzoek af omdat verzoekster als afgewezen asielzoeker niet in aanmerking kwam voor onderdak. Dit besluit werd bevestigd door de Rechtbank Den Haag, die oordeelde dat geen sprake was van een medische noodsituatie. Dat verzoekster geen vaste verblijfplaats had, maakte volgens de rechtbank haar medische behandeling niet onmogelijk. Het hoger beroep tegen deze uitspraak werd door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in 2012 afgewezen. In de tussentijd was verzoekster aan één van haar knieën geopereerd; een operatie aan de andere knie volgde in juli 2012. Beide operaties werden betaald door het College voor Zorgverzekeringen. In augustus 2012 werd verzoekster onderdak aangeboden, in afwachting van het besluit op haar verzoek tot uitstel van vertrek wegens medische redenen. In oktober 2013 is aan verzoekster uitstel van vertrek wegens medische redenen verleend. Dit besluit is sindsdien jaarlijks verlengd. Gedurende deze periode is verzoekster ook onderdak geboden. In oktober 2013 verzoekt de regering het EHRM de zaak van de rol te schrappen.

| 16 |

In haar verzoekschrift van 30 juli 2012 klaagt verzoekster bij het EHRM dat het besluit haar geen onderdak te verlenen neerkomt op onmenselijke behandeling, in strijd met artikel 3 EVRM. Daarnaast is volgens verzoekster sprake van een schending van haar recht op vrijheid en veiligheid (artikel 5 EVRM). Het EHRM oordeelt dat het niet nodig is een beslissing te nemen op het verzoek van de regering om de zaak van de rol te schrappen en gaat in op de ontvankelijkheid van de klacht. Het EHRM overweegt dat verzoekster een medische behandeling heeft ontvangen aan beide knieën, betaald door de regering, ondanks het feit dat ze geen onderdak had gekregen van het COA. Volgens het EHRM kan niet worden vastgesteld dat sprake is van een situatie die ernstig genoeg is om binnen de reikwijdte van artikel 3 EVRM te vallen. Verder oordeelt het EHRM dat de feiten niet wijzen op een schending van artikel 5 EVRM, nog afgezien van de vraag of verzoekster alle nationale rechtsmiddelen heeft uitgeput. Het EHRM acht de klacht kennelijk ongegrond en verklaart het verzoek niet-ontvankelijk.

Cerci (25392/14, 10 april 2018)

Verzoeker, in het bezit van de Turkse nationaliteit, werd in 1996 tot ongewenst persoon verklaard. Deze verklaring werd in 2012 omgezet in een inreisverbod voor de duur van tien jaar wegens het in bezit hebben en verhandelen van grote hoeveelheden verdovende middelen in georganiseerd en internationaal verband.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat het inreisverbod in strijd is met artikel 8 EVRM, omdat hij een partner en kinderen in Nederland heeft. In januari 2018 is het inreisverbod tegen verzoeker opgeheven, waarna verzoeker het EHRM heeft laten weten zijn verzoek te willen intrekken. Daarop besluit het EHRM de zaak van de rol te schrappen.

Ahdour (45140/10, 5 juni 2018)

Verzoekster, van Marokkaanse nationaliteit, was getrouwd met een Nederlandse man. Haar werd een machtiging tot voorlopig verblijf tot Nederland geweigerd omdat zij het basisexamen inburgering niet had gehaald. Verzoekster klaagt bij het EHRM dat het afleggen van het inburgerings-examen in het buitenland in strijd is met het discriminatieverbod zoals neergelegd in artikel 14 juncto artikel 8 EVRM en artikel 1 van het twaalfde protocol bij het EVRM, omdat burgers van bepaalde andere landen hiervan vrijgesteld zijn. Gedurende de procedure overlijdt de echtgenoot van verzoekster. Zij laat het EHRM weten dat zij haar klacht intrekt, waarop het EHRM besluit de zaak van de rol te schrappen.

| 17 |

Soumah (61452/15, 5 juni 2018)

Verzoekster heeft de Guineese nationaliteit. Haar aanvraag tot verlening van een verblijfsvergunning asiël werd afgewezen.

Zij klaagt bij het EHRM dat zowel zij als haar minderjarige dochter bij gedwongen terugkeer naar Guinee dreigen te worden blootgesteld aan genitale verminking, in strijd met artikel 3 EVRM. Gedurende de procedure verhuist verzoekster naar België, waar zij een verblijfsvergunning krijgt. Het EHRM besluit daarop de zaak van de rol te schrappen.

Zaloilo (60035/12, 12 juni 2018)

Verzoeker, van onbekende nationaliteit, werd in vreemdelingenbewaring geplaatst met het oog op gedwongen vertrek. Na een incident in het detentiecentrum waarbij verzoeker opruiend en gewelddadig gedrag zou

hebben vertoond, werd hij enige tijd in eenzame opsluiting geplaatst en vervolgens naar een strafrechtelijk detentiecentrum overgebracht. Verzoeker klaagt bij het EHRM dat hem niet de mogelijkheid is geboden getuigen te laten horen bij het aanvechten van het besluit tot eenzame opsluiting en overplaatsing en dat voordat er werd besloten tot eenzame opsluiting, de autoriteiten ten onrechte geen acht hebben geslagen op video-opnamen van het incident, in strijd met artikel 6 EVRM. Verder stelt verzoeker dat zijn overplaatsing naar een strafrechtelijk detentiecentrum en de manier waarop dit besluit is genomen en gecommuniceerd in strijd zijn met artikel 5 EVRM.

Ten aanzien van de klacht over artikel 6 EVRM oordeelt het EHRM dat zowel de aard van het incident als de opgelegde maatregel niet ernstig genoeg zijn om, volgens de criteria die het EHRM in eerdere rechtspraak heeft ontwikkeld, te worden gezien als ‘vervolging’ in de zin van dit artikel. Artikel 6 EVRM is daarom niet van toepassing op dit onderdeel van de klacht. Ten aanzien van de klacht over artikel 5 EVRM oordeelt het EHRM dat zowel de Nederlandse wetgeving met betrekking tot vreemdelingendetentie als het specifieke besluit waarover is geklaagd, voldoen aan de minimumeisen van zorgvuldigheid die het EHRM in eerdere rechtspraak heeft ontwikkeld. Nu niet gesproken kan worden van willekeur, is de klacht in zoverre kennelijk ongegrond. Voor wat betreft de klacht dat het besluit tot overplaatsing niet schriftelijk aan verzoeker is gecommuniceerd, oordeelt het EHRM dat verzoeker hiervoor al voldoende genoegdoening heeft gekregen in nationaalrechtelijke procedures en niet meer kan worden gezien als ‘slachtoffer’ in de zin van artikel 34 EVRM. Het EHRM oordeelt ten slotte dat de klacht van verzoeker die ziet op het onterecht niet voor een rechter verschijnen en geen getuigen mogen horen, ziet op het onderdeel van artikel 5 EVRM, dat het recht op een eerlijke verdediging inhoudt. Aangezien verzoeker niet strafrechtelijk wordt vervolgd en dus geen verdediging hoeft te voeren, is deze bepaling niet op hem van toepassing. Het EHRM verklaart de klacht niet-ontvankelijk.

A.G. en M.M. (43092/16, 26 juni 2018)

Verzoekers zijn een man (verzoeker) en een vrouw (verzoekster) met de Afghaanse nationaliteit. Zij woonden bij hun families in Iran totdat zij in 2015 naar Nederland kwamen en een asielaanvraag indienden. Verzoekers stelden een buitenechtelijke relatie te hebben en samen een kind te verwachten. Zij vreesden te zullen worden gemarteld of vermoord door de

familie en de echtgenoot van verzoekster, wegens hun buitenechtelijke relatie. De asielaanvraag van verzoekers werd afgewezen, omdat hun relaas tegenstrijdigheden bevatte en niet geloofwaardig werd geacht dat verzoekster met iemand anders was getrouwd.

Verzoekers klagen bij het EHRM dat zij en hun dochter, die in 2016 is geboren, bij terugkeer naar Afghanistan of Iran het risico lopen te zullen worden blootgesteld aan een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM.

Het EHRM stelt vast dat verzoekers zaak zorgvuldig is behandeld door de verschillende Nederlandse autoriteiten en dat verzoekers steeds zijn bijgestaan door een advocaat. Verzoekers zijn er volgens het EHRM niet in geslaagd de tegenstrijdigheden en onduidelijkheden in hun relaas te verhelderen en het EHRM is het met de regering eens dat dit relaas geloofwaardigheid ontbeert. Het EHRM stelt verder vast dat verzoekers door de Nederlandse autoriteiten als gezin worden behandeld, ook in de terugkeerprocedure. Zo staat in de reisdocumenten vermeld dat verzoekers partners zijn en inmiddels samen een kind hebben. Het EHRM concludeert dat niet is aangetoond dat verzoekers een reëel risico op behandeling in strijd met artikel 3 EVRM lopen bij terugkeer naar Afghanistan. De klacht van verzoekers is in zoverre kennelijk ongegrond. Voor wat betreft de claim van verzoekers dat zij in verband met hun bekering tot het christendom eveneens dreigen te worden blootgesteld aan onmenselijke behandeling of marteling in Afghanistan, stelt het EHRM dat de asielpcedure hierover nog loopt en dat de nationale rechtsmiddelen nog niet zijn uitgeput. Het EHRM wijst de eis af en verklaart verzoekers niet-ontvankelijk.

Breijer (41596/13, 3 juli 2018)

Verzoeker, van Nederlandse nationaliteit, werd veroordeeld voor het vervoeren en bezorgen van verdovende middelen. De veroordeling was deels gebaseerd op een getuigenis van X., die bij de politie verklaarde dat verzoeker een kilogram heroïne bij hem had opgehaald en deze twee dagen later had teruggebracht. Tijdens de hoorzitting beriep X. zich op zijn verschoningsrecht en weigerde hij een verklaring af te leggen. De Rechtbank Haarlem overwoog dat de verklaring van X. als bewijs kon worden gebruikt, aangezien deze voor X. zelf ook belastend was en hij deze verklaring niet had ingetrokken. Bovendien werd het relaas van X. bevestigd door verschillende andere bewijselementen, waaronder observaties door de politie en een geluidsopname van een gesprek tussen X. en verzoeker. In hoger beroep oordeelde het Gerechtshof Amsterdam dat X. inmiddels was veroordeeld

voor zijn aandeel in het delict en dat zijn verschoningsrecht niet van toepassing was. X. stelde zijn eerdere verklaringen niet te kunnen toelichten of bevestigen omdat hij bedreigd werd. Het Gerechtshof Amsterdam hield verzoekers veroordeling in stand, onder meer op basis van eerdere verklaringen van X. De Hoge Raad verwierp verzoekers cassatieberoep tegen deze uitspraak. Verzoeker klaagt bij het EHRM dat hij onvoldoende mogelijkheid heeft gehad X. te ondervragen, terwijl diens verklaring bepalend zou zijn geweest voor zijn veroordeling, in strijd met artikel 6 lid 1 en 3 (d) EVRM. Het EHRM accepteert dat X. een goede reden had om niet te willen verklaren en dat hij niet kon worden gedwongen te getuigen. Daarom past het EHRM de principes toe die het in eerdere jurisprudentie heeft uitgewerkt voor afwezige getuigen. Het EHRM constateert dat verzoekers veroordeling niet uitsluitend of in beslissende mate is gebaseerd op X.'s getuigenis en oordeelt dat het gerechtshof de toelaatbaarheid van X.'s verklaring bij de politie als bewijs grondig heeft gemotiveerd. Het geheel van de omstandigheden van de zaak in overweging nemende, concludeert het EHRM dat de klacht kennelijk ongegrond is en verklaart het verzoekschrift niet-ontvankelijk.

| 20 |

Touré (14778/18, 3 juli 2018)

Verzoekster heeft de Guineese nationaliteit en woont in Nederland met haar minderjarige zoon en dochter. Haar asielaanvraag in Nederland werd afgewezen omdat haar relaas niet geloofwaardig werd geacht. Bij het EHRM klaagt verzoekster dat zij en haar dochter bij terugkeer naar Guinea zullen worden blootgesteld aan genitale verminking, in strijd met artikel 3 EVRM. Gedurende de procedure krijgt verzoekster een verblijfsvergunning asiël, waarna zij het EHRM laat weten haar klacht in te trekken. Het EHRM schrapt hierop de zaak van de rol.

Orbulescu (1704/17, 10 juli 2018)

Verzoeker, van Roemeense nationaliteit, was in Nederland in detentie geplaatst omdat een Europees arrestatiebevel tegen hem was uitgevaardigd vanwege een nog openstaande gevangenisstraf voor beroving. Zijn detentie duurde langer dan 90 dagen omdat de Nederlandse rechter in afwachting was van antwoorden van het HvJEU op prejudiciële vragen die door een Duitse rechter gesteld waren. Verzoeker klaagt bij het EHRM over de lengte van zijn detentieduur, die volgens hem in strijd is met artikel 5 lid 1 EVRM. Verzoeker en de regering komen tot een minnelijke schikking. Het EHRM schrapt de zaak van de rol op grond van artikel 39 EVRM.

P.N. (10944/13, 10 juli 2018)

Verzoeker, in het bezit van de Rwandese nationaliteit, klaagt bij het EHRM dat hij bij uitzetting naar Rwanda geen toegang zal hebben tot noodzakelijke medische zorg. Volgens verzoeker komt dit neer op onmenselijke behandeling in strijd met artikel 3 EVRM. Daarnaast stelt hij dat uitzetting een schending oplevert van zijn recht op privéleven in de zin van artikel 8 EVRM, omdat hij sinds 2000 in Nederland woont. Bovendien klaagt hij dat hem geen effectief rechtsmiddel tegen het besluit tot uitzetting ter beschikking staat, hetgeen volgens hem in strijd is met artikel 13 EVRM.

In september 2013 laat de regering aan het EHRM weten dat verzoeker niet op korte duur uitgezet zal worden in verband met zijn medische gesteldheid. Aan verzoeker is ondertussen namelijk uitstel van vertrek op medische gronden verleend, tot februari 2014. Een opvolgend verzoek van verzoeker voor verder uitstel van vertrek wordt in juni 2014 geweigerd door de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid. Verzoeker stelt hiertegen beroep in bij de nationale rechter.

Het EHRM stelt vast dat deze rechtszaak nog loopt op nationaal niveau en dat de regering heeft aangekondigd de zaak van verzoeker opnieuw tegen het licht te zullen houden naar aanleiding van de uitspraak van het EHRM in *Paposhvili tegen België* (41738/10, 13 december 2016). Aangezien het rechtssysteem van het EVRM subsidiair is aan nationale rechtssystemen, besluit het EHRM op dit moment deze zaak niet verder te onderzoeken en schrapte de zaak van de rol.

| 21 |

Barry (66238/16, 4 september 2018)

Verzoekster, van Guineese nationaliteit, klaagt bij het EHRM dat uitzetting naar Guinee ertoe zal leiden dat haar minderjarige dochter, geboren in Nederland, wordt blootgesteld aan het risico op gedwongen besnijdenis, in strijd met artikel 3 EVRM. Verzoekster vreest voor zichzelf een verdergaande besnijdenis en daarmee ook een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM. De regering laat aan het EHRM weten de dochter asiel te hebben verleend. Aan verzoekster is door de regering bericht dat zij een asielaanvraag moet indienen om eveneens voor verblijf in aanmerking te komen, deze aanvraag zal dan worden ingewilligd. Verzoekster heeft het EHRM bericht dat zij haar verzoek wenst in te trekken. Het EHRM concludeert dat er op dit moment geen risico bestaat op blootstelling aan een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM en schrapte de zaak van de rol.

Cernea en Voicu (62318/16 en 34414/17, 25 september 2018)

Verzoekers bezitten beiden de Roemeense nationaliteit en hebben in Nederland in detentie gezeten met het oog op uitlevering aan Roemenië. De eerste verzoeker heeft 93 dagen in detentie gezeten; de tweede verzoeker 209 dagen. Verzoekers klagen bij het EHRM over de lange duur van hun detentie en stellen dat deze in strijd is met artikel 5 lid 1 EVRM. Na mislukte pogingen om tot een schikking te komen, legt de regering een eenzijdige verklaring af, waarin zij erkent dat sprake is van een detentieduur in strijd met artikel 5 lid 1 EVRM en biedt aan verzoekers een schadevergoeding aan. Het EHRM schrapte de zaak vervolgens van de rol.

Cüzdán (6315/08 en 9597/12, 25 september 2018)

Verzoeker, die de Turkse nationaliteit bezit, woont in Nederland. Hij klaagt bij het EHRM over de weigering hem een verblijfsvergunning voor verblijf bij zijn vader in Nederland te verlenen. Volgens verzoeker is dit in strijd met artikel 8 EVRM. Ook klaagt hij dat er geen effectief rechtsmiddel openstond tegen deze beslissing, hetgeen strijd oplevert met artikel 13 in samenhang met artikel 8 EVRM.

Op 16 april 2018 verleent de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid een verblijfsvergunning aan verzoeker, waarop de regering het EHRM verzoekt om de zaak van de rol te schrappen. Verzoeker vraagt het EHRM echter de zaak niet van de rol te schrappen, omdat hij meent recht te hebben op financiële compensatie voor de jaren waarin hij in onzekerheid heeft geleefd. Het EHRM oordeelt dat het geschil is opgelost, aangezien verzoeker een verblijfsvergunning heeft gekregen die hem in staat stelt in Nederland te blijven. Volgens het EHRM kan er alleen in het geval van een schending van het EVRM sprake zijn van financiële genoegdoening. Het EHRM schrapte de zaak van de rol op grond van artikel 37 EVRM.

Kake en Camara (63913/17, 4 september 2018)

Verzoekster, van Guineese nationaliteit, klaagt bij het EHRM dat uitzetting naar Guinee ertoe zal leiden dat haar minderjarige dochter, geboren in Nederland, wordt blootgesteld aan het risico op gedwongen besnijdenis, in strijd met artikel 3 EVRM. De regering laat aan het EHRM weten verzoekster en haar dochter een tijdelijke verblijfsvergunning te hebben verleend. Het EHRM concludeert dat er op dit moment geen risico bestaat op blootstelling aan een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM en schrapte de zaak van de rol.

M.A. (42572/15, 16 oktober 2018)

Verzoeker, die stelt de Myanmarese nationaliteit te hebben en van Rohingya origine te zijn, heeft meerdere malen tevergeefs asiel aangevraagd. Reden voor de afwijzing van zijn aanvragen was dat geen geloof werd gehecht aan zijn asielrelaas, onder meer omdat de conclusie van een uitgevoerde taalanalyse was dat hij eenduidig te herleiden was tot Bangladesh. Verzoeker klaagt bij het EHRM dat zijn uitzetting een schending zou opleveren van artikel 3 EVRM. De regering laat aan het EHRM weten dat afgewezen asielzoekers alleen naar Myanmar of Bangladesh kunnen worden uitgezet als zij een geldig paspoort of laissez-passer bezitten. Aangezien verzoeker niet in staat is om één van beide documenten te verkrijgen, zal hij in de nabije toekomst niet worden uitgezet naar Myanmar of Bangladesh. Het EHRM overweegt dat verzoeker momenteel niet het risico loopt om uitgezet te worden en schrapt de zaak van de rol.

Zaloilo (23179/12, 15 november 2018)

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat hij voor een excessief lange tijd in bewaring is gehouden terwijl er geen realistisch uitzicht op daadwerkelijke uitzetting bestond, omdat zijn nationaliteit niet kon worden vastgesteld. Dit zou een schending zijn van artikel 5 lid 1 (f) EVRM. Verzoeker en de regering komen tot een minnelijke schikking. Het EHRM schrapt de zaak van de rol op grond van artikel 39 EVRM.

| 23 |

A.I. (36196/16, 20 november 2018)

Verzoeker, in het bezit van de Soedanese nationaliteit, woont in Nederland. Vrezend voor vervolging op grond van zijn afstamming vroeg hij in juni 2010 asiel aan. In 2010 kreeg verzoeker een tijdelijke verblijfsvergunning, maar naar aanleiding van twijfels over zijn afkomst en het resultaat van een taalanalyse werd deze in september 2013 ingetrokken. Verzoeker klaagt bij het EHRM dat zijn uitzetting een schending van artikel 3 EVRM zou zijn. Het EHRM overweegt dat de situatie van personen met een niet-Arabische achtergrond niet zodanig is dat enkel op deze grond sprake is van vrees voor vervolging of ernstige schade. Het EHRM overweegt dat verzoeker niet heeft kunnen aantonen ooit politiek actief te zijn geweest of te zijn gearresteerd en nooit ernstige problemen heeft ervaren in verband met zijn etniciteit. Evenmin heeft verzoeker aangetoond dat hij opgeroepen is om de militaire dienstplicht te vervullen. Op geen enkele wijze is gebleken dat hij in het verleden of op dit moment in de belangstelling

stond van de Soedanese autoriteiten. Hierbij is van belang dat niet gebleken is dat hij buiten Soedan betrokken is geweest bij oppositionele activiteiten. Verzoeker heeft dan ook niet voldoende bewijs geleverd dat er een direct en reëel risico bestaat op schending van artikel 3 EVRM in geval van uitzetting. Het EHRM verklaart de klacht niet-ontvankelijk.

A.S. (20102/13, 20 november 2018)

Verzoeker, in het bezit van de Soedanese nationaliteit, heeft in 2011 in Nederland asiel aangevraagd. Hij stelde in Soedan risico te lopen op vervolging vanwege zijn vermeende betrokkenheid bij rebellengroep Al-Ade wa Al Musawat. Zijn asielaanvraag werd afgewezen, net als het beroep en hoger beroep tegen deze beslissing.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat zijn uitzetting naar Soedan een schending van artikel 3 EVRM zou opleveren. Tevens klaagt hij dat hem geen effectief rechtsmiddel ter beschikking stond, in strijd met artikel 13 EVRM.

Het EHRM oordeelt dat de situatie in Soedan, en met name in Khartoum, niet zodanig is dat uitzetting al een schending van het verdrag met zich zal brengen. Daarnaast is de situatie van de niet-Arabische bevolkingsgroep niet zodanig dat zij enkel en alleen op die grond een risico lopen op vervolging of ernstige schade. Het EHRM is met de nationale autoriteiten van oordeel dat de bewering van verzoeker dat hij is gearresteerd, gedetineerd en veroordeeld vanwege vermeende betrokkenheid bij Al-Ade wa Al Musawat ongeloofwaardig is. Het EHRM overweegt dat er geen concrete aanknopingspunten zijn om aan te nemen dat verzoeker op het moment van vertrek of op dit moment in de negatieve belangstelling staat van de autoriteiten. Bovendien is het niet aannemelijk gemaakt dat hij na vertrek uit Soedan politieke oppositionele activiteiten heeft verricht. Hierdoor acht het EHRM niet bewezen dat uitzetting zou leiden tot een reëel risico op een schending van artikel 3 EVRM. Het EHRM verklaart de klacht daarom niet-ontvankelijk vanwege kennelijke ongegrondheid. Het EHRM verklaart ook de klacht ten aanzien van artikel 13 EVRM niet-ontvankelijk vanwege kennelijke ongegrondheid, omdat artikel 13 EVRM niet vereist dat een effectief rechtsmiddel wordt geboden ten aanzien van claims die niet ‘verdedigbaar’ (*arguable*) zijn.

Herrie (44116/12, 20 november 2018)

Verzoeker was tot 2001 in dienst bij de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (hierna: AIVD). Bij de AIVD ontstonden vermoedens dat verzoeker gerubriceerde informatie deelde met een derde partij, die de informatie publiceerde in een landelijke krant. Verzoeker werd vervolgd en veroordeeld voor het ongeautoriseerd in bezit zijn en publiceren van gerubriceerde informatie. Zijn vonnis is in hoger beroep en cassatie in stand gehouden.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat zijn recht op een eerlijk proces uit artikel 6 EVRM is geschonden, aangezien medewerkers van de AIVD die tijdens zijn rechtszaak getuigden, anoniem mochten blijven. Ook mocht hij niet alle door hem opgevraagde informatie inzien en kreeg zijn advocaat geen toegang tot gerubriceerde AIVD-documenten. Daarnaast kon hij niet vrijuit spreken in de rechtszaal omdat de AIVD dreigde met vervolging voor het openbaren van gerubriceerde informatie.

Met betrekking tot het horen van getuigen en het inzien van geheime documenten door verzoeker zelf, overweegt het EHRM dat niet kan worden gesteld dat het gerechtshof hier willekeurig mee om is gegaan. Wat de inzage in gerubriceerde documenten door verzoekers advocaat betreft overweegt het EHRM dat verzoeker zelf de documenten wel onbewerkt in mocht zien en deze informatie met zijn gemachtigde kon delen. Tot slot overweegt het EHRM dat verzoeker in hoger beroep wel is toegestaan uitspraken te doen die mogelijk staatsgeheime informatie prijsgaven. Het EHRM verklaart de klacht kennelijk ongegrond en verzoeker niet-ontvankelijk.

| 25 |

W.M. (12708/16, 20 november 2018)

Verzoeker, in het bezit van de Soedanese nationaliteit, woont in Nederland. In 2015 vroeg hij in Nederland asiel aan, omdat hij in Soedan het risico zou lopen om gearresteerd en gemarteld te worden door de Soedanese veiligheidsdiensten. Zijn verzoek werd afgewezen, waarna verzoeker beroep instelde. De Rechtbank Den Haag verklaarde het beroep gegrond, waarna zowel de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid als verzoeker hoger beroep instelden tegen de uitspraak. Het hoger beroep van de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid werd door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State gegrond verklaard, waarna het initiële beroep van verzoeker ongegrond werd verklaard.

Verzoeker klaagt bij het EHRM dat zijn uitzetting naar Soedan een schending van artikel 3 EVRM zou opleveren. Het EHRM overweegt dat er geen concrete aanknopingspunten zijn om aan te nemen dat verzoeker op het moment van vertrek of op dit moment in de negatieve belangstelling van de Soedanese autoriteiten staat. Niet aannemelijk is geworden dat hij na vertrek uit Soedan politieke oppositionele activiteiten heeft verricht. Het EHRM overweegt dat er geen concrete aanknopingspunten zijn om aan te nemen dat verzoeker bij terugkeer naar Sudan een reëel risico zou lopen op een behandeling in strijd met artikel 3 EVRM en verklaart de klacht niet-ontvankelijk.

Comité van Ministers¹

Voskuil (64752/01, 22 november 2007), Sanoma Uitgevers B.V. (38224/03, 14 september 2010) en Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. e.a. (39315/06, 22 november 2012)

In alle drie genoemde zaken heeft het EHRM geoordeeld dat sprake was van een schending van het recht op vrijheid van meningsuiting en meer in het bijzonder de journalistieke bronbescherming (artikel 10 EVRM). Op 20 augustus 2013 is een gezamenlijk *Action Plan* aan het Comité van Ministers gezonden. Hierbij is het Comité geïnformeerd dat de regering van plan is om de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2002) aldus te wijzigen dat, indien de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten voornemens zijn bijzondere bevoegdheden in te zetten tegen journalisten, welke direct of indirect zijn gericht op het achterhalen van hun journalistieke bronnen, de Rechtbank Den Haag daarvoor vooraf toestemming dient te verlenen. Daarnaast is medegedeeld dat ook een nieuw artikel aan het Wetboek van Strafvordering zal worden toegevoegd. Dit artikel zal getuigen aan wie informatie is toevertrouwd in het kader van professionele verslaggeving van nieuws of het verzamelen van gegevens voor dit doel, of verslaggeving in het kader van deelname aan het publieke debat, het recht geven om te weigeren te getuigen of bronnen van informatie te identificeren. Ook is daarin uiteengezet dat het Wetboek van Strafvordering zodanig gewijzigd zal worden dat journalisten kunnen weigeren gehoor te geven aan een bevel om een voor inbeslagneming vatbaar voorwerp te overleggen, indien het overleggen hun plicht om hun bronnen te beschermen zou schenden. Op 12 september 2016 is een nieuw gezamenlijk *Action Plan* gezonden. Hierin is het Comité geïnformeerd dat het wetsvoorstel strekkende tot wijziging van de Wiv 2002 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig is en dat de regering inmiddels heeft besloten om naar aanleiding van de evaluatie Wiv 2002 te komen tot een geheel nieuwe wet, waarin voornoemde regeling wordt geïncorporeerd. Op 19 april 2018 en op 1 oktober 2018 is een gezamenlijk *Action Report* gezonden aan het Comité. Op 25 oktober 2018 zijn deze rapporten geactualiseerd. Hierin is uiteengezet dat de bepalingen uit het Wetboek van Strafvordering op 1 oktober 2018 in werking zijn getreden. Ook is gemeld dat de Wet op de inlichtingen- en

| 27 |

¹ Door de regering in het rapportagejaar genomen maatregelen tot tenuitvoerlegging van Hofuitspraken, waarop het Comité van Ministers toezicht uitoefent op grond van artikel 46 lid 2 EVRM. In Bijlage I is een overzicht opgenomen van alle zaken die onder toezicht staan en van zaken waarvan het toezicht in het rapportagejaar is afgesloten.

veiligheidsdiensten 2017 op 1 mei 2018 in werking is getreden waarin voornoemde regeling dat vooraf toestemming moet worden verleend door de Rechtbank Den Haag is geïncorporeerd. Naar aanleiding van dit *Action Report* heeft het Comité bij Resolutie van 6 december 2018 geoordeeld dat alle maatregelen zoals vereist door artikel 46 lid 1 EVRM zijn geïmplementeerd, waarmee deze zaken zijn afgesloten.

Gillissen (39966/09, 15 maart 2016)

Het EHRM oordeelde dat het recht van verzoeker op een eerlijke proces was geschonden, omdat de weigering van de Centrale Raad van Beroep (CRvB) in te stemmen met zijn verzoek om getuigen te horen hem in een benadeelde positie had geplaatst ten opzichte van de wederpartij (artikel 6 lid 1 EVRM). De door het EHRM opgelegde vergoeding voor gemaakte kosten werd binnen de gestelde termijn aan verzoeker betaald. In het op 14 december 2016 bij het Comité van Ministers ingediende *Action Report* met betrekking tot de afhandeling van de zaak is aangegeven dat de regering individuele maatregelen voor verzoeker niet nodig acht, maar dat de uitspraak intern is besproken bij de CRvB en bij overleggen ook onder de aandacht van de andere hoogste bestuursrechters zal worden gebracht. Verder is de uitspraak inmiddels toegepast door de CRvB en is daarmee verankerd in de nationale jurisprudentie, zodat vergelijkbare schendingen in de toekomst voorkomen zullen worden. Op 19 november 2018 is het *Action Report* nog aangevuld met informatie over nationale rechtsmiddelen om individuele maatregelen af te dwingen die verzoeker nog ter beschikking hadden gestaan, maar waarvan geen gebruik is gemaakt. Bij Resolutie van 12 december 2018 heeft het Comité geoordeeld dat alle maatregelen zoals vereist door artikel 46 lid 1 EVRM zijn geïmplementeerd, waarmee deze zaak is afgesloten.

| 28 |

M. (2156/10, 25 juli 2017)

Verzoeker werkte als audiobewerker en vertaler voor de AIVD. In die hoedanigheid had hij toegang tot gerubriceerde informatie, waarvoor een geheimhoudingsplicht gold. Verzoeker werd ervan verdacht dat hij informatie had gedeeld met personen die van die informatie geen kennis mochten nemen. De AIVD deelde ten tijde van deze verdenking aan verzoeker mede dat het praten met zijn advocaat over geheime informatie die niet reeds in het strafdossier was opgenomen mogelijk een nieuw strafbaar feit zou opleveren. Het EHRM accepteerde dat een geheimhoudingsplicht niet eindigt wanneer een geheimhoudingsplichtige wordt vervolgd voor strafbare feiten gerelateerd

aan hun werkzaamheden. Het EHRM oordeelde dat het recht van verzoeker op een eerlijk proces echter wel was geschonden, omdat de voorwaarden die de AIVD had gesteld aan de communicatie van verzoeker met zijn advocaten een beperking inhielden van het recht van een verdachte om ongehinderd met zijn gemachtigde te communiceren. In het geval van verzoeker had de advocaat-generaal weliswaar aangegeven niet over te zullen gaan tot vervolging voor schending van zijn geheimhoudingsplicht indien die schending gerechtvaardigd zou zijn gelet op verzoekers rechten onder artikel 6 EVRM, maar daardoor werd de last bij verzoeker neergelegd om, zonder bijstand van zijn advocaat, te bepalen of hij bepaalde feiten met zijn advocaten kon delen zonder daardoor vervolging te riskeren. Het EHRM overwoog dat van een persoon die terechtstaat voor ernstige misdrijven niet kan worden verwacht dat hij, zonder advies van een gemachtigde, een dergelijke afweging maakt. Dit leidde volgens het EHRM tot de conclusie dat sprake was van een schending van artikel 6 lid 1 en lid 3 (c) EVRM. Het EHRM oordeelde dat artikel 457 lid 1 (b) van het Wetboek van Strafvordering verzoeker de mogelijkheid biedt de Hoge Raad om herziening van de veroordeling te verzoeken, zodat de enkele constatering van een schending van artikel 6 EVRM als afdoende genoegdoening kan worden beschouwd en er geen aanleiding bestaat verdere financiële genoegdoening toe te kennen. In het op 15 maart 2018 aan het Comité toegezonden *Action Report* is vermeld dat de door het EHRM opgelegde vergoeding voor gemaakte kosten binnen de gestelde termijn aan verzoeker werd betaald. Aangezien het EHRM heeft geoordeeld dat de constatering van een schending een voldoende genoegdoening betreft, acht de regering individuele maatregelen niet nodig. Gelet op de directe werking van de uitspraak en de publicatie van de uitspraak zullen toekomstige schendingen in vergelijkbare omstandigheden worden voorkomen. Op 30 oktober 2018 is op verzoek van het Comité een herzien *Action Report* verstuurd waarin is uiteengezet dat gelet op het bepaalde in artikel 93 van de Grondwet de uitspraken van het EHRM directe werking hebben binnen de Nederlandse rechtsorde en dat de uitspraak van het EHRM zal worden toegepast door de betrokken autoriteiten. Verder is daarin uiteengezet dat de schending niet voortvloeit uit gebrekkige nationale wetgeving. De regering acht, mede gelet op het unieke karakter van deze zaak en de bijzondere omstandigheden van dit geval, de conclusie gerechtvaardigd dat toekomstige schendingen in vergelijkbare omstandigheden worden voorkomen. Naar aanleiding van dit *Action Report* heeft het Comité bij Resolutie van 6 december 2018 geoordeeld dat alle maatregelen zoals vereist door artikel 46 lid 1 EVRM zijn geïmplementeerd, waarmee deze zaak is afgesloten.

Europees Comité voor Sociale Rechten

In 2018 zijn er geen beslissingen genomen door het Europees Comité voor Sociale Rechten in procedures tegen het Koninkrijk der Nederlanden in het kader van het collectieve klachtrecht onder het Europees Sociaal Handvest.

Verenigde Naties

Mensenrechtencomité

Zienswijzen

S.Y. (2392/2014, 17 juli 2018)

Verzoekster, in bezit van de Nederlandse nationaliteit, werd in 2008 veroordeeld voor mishandeling. Zij kreeg hiervoor een geldboete van 250 euro opgelegd. De veroordeling is mondeling uitgesproken. Verzoekster ging tegen de uitspraak in beroep, omdat zij van mening was dat juist het vermeende slachtoffer in deze zaak haar had mishandeld. Het Gerechtshof Arnhem besloot het hoger beroep niet in behandeling te nemen op grond van artikel 410a van het Wetboek van Strafvordering. Dit artikel bepaalt dat hoger beroep tegen zaken waar het gaat om een geldboete lager dan 500 euro slechts in behandeling wordt genomen als dat nodig is in het belang van een goede rechtsbedeling. Verzoekster klaagt bij het Comité dat zij geen reële mogelijkheid heeft gekregen haar zaak door een tweede instantie inhoudelijk te laten beoordelen en stelt dat dit in strijd is met het recht op hoger beroep zoals vastgelegd in artikel 14 lid 5 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (IVBPR). Hierbij wijst verzoekster op het feit dat zij op het moment van instellen van hoger beroep niet beschikte over een schriftelijke uitspraak en niet wist op basis van welk bewijs zij was veroordeeld. Aan verzoekster is een schikkingsvoorstel gedaan, dat door haar is afgewezen. Het Comité stelt vast dat veroordeelden moeten kunnen beschikken over een schriftelijke, gemotiveerde beslissing van hun veroordeling en over voldoende informatie om hun recht op hoger beroep effectief te kunnen uitoefenen. Het Comité oordeelt dat hiervan geen sprake is geweest in het geval van verzoekster. Verder oordeelt het Comité dat het Gerechtshof Arnhem onterecht besloten heeft het hoger beroep niet in behandeling te nemen. Het Comité concludeert dat er een schending heeft plaatsgevonden van artikel 14 lid 5 IVBPR (recht op hoger beroep), en van artikel 2 lid 3 juncto artikel 14 lid 5 van het IVBPR (recht op een effectief rechtsmiddel).

| 33 |

M.S.P.-B. e.a. (2673/2015, 25 juli 2018)

Verzoekster, die ten tijde van indiening van de klacht in het bezit van de Surinaamse nationaliteit was, is in 2005 met haar minderjarige dochter naar Nederland gekomen en bij haar vader, die de Nederlandse nationaliteit bezit, gaan wonen. In Nederland is vastgesteld dat de dochter van verzoekster een zeldzame aandoening heeft die fysiek en mentaal letsel heeft veroorzaakt en

die een specifiek dieet vereist om verdere schade te voorkomen. In 2006 diende verzoekster een verzoek in tot verblijfsvergunning op medische gronden voor haar en haar dochter; in 2009 kregen zij een verblijfsvergunning en in 2010 verkregen zij de Nederlandse nationaliteit. In 2006 vroeg verzoekster kinderbijslag aan voor haar dochter. Deze aanvraag werd geweigerd omdat verzoekster en haar dochter geen verblijfsvergunning hadden. Verzoekster ging hiertegen in beroep, maar kreeg uiteindelijk van de Hoge Raad geen gelijk. In de tussentijd kregen verzoekster en haar dochter bijstand van de Gemeente Amsterdam en hulp van de school van verzoeksters dochter en de werkgever van verzoeksters vader. Verzoekster klaagt dat zij bij de afwijzing van haar aanvraag voor kinderbijslag is gediscrimineerd op grond van haar verblijfstatus en dat de overheid geen rekening heeft gehouden met het belang van haar dochter, in strijd met artikelen 23 (recht op gezinsleven), 24 (rechten van het kind) en 26 (verbod op discriminatie) IVBPR.

| 34 |

Het Comité wijst erop dat het IVBPR weliswaar niet verplicht tot het bieden van sociale voorzieningen, maar wel eisen stelt aan de wijze waarop sociale voorzieningen worden ingericht en uitgevoerd. Het verbod op discriminatie zoals neergelegd in het IVBPR verbiedt onderscheid in behandeling dat niet redelijk en objectief is en dat geen legitiem doel dient. Het Comité oordeelt dat in dit geval weliswaar onderscheid is gemaakt op grond van verblijfstatus, maar dat er alternatieve financiële bijstand beschikbaar was voor verzoekster en haar dochter. Volgens het Comité kan niet worden gesteld dat de gezondheid van de dochter van verzoekster geschaad is door het feit dat zij alternatieve financiële bijstand heeft gekregen in plaats van kinderbijslag. Het Comité oordeelt dat verzoekster niet heeft kunnen aantonen dat het onderscheid in behandeling niet voldoet aan de eisen van redelijkheid, objectiviteit en een legitiem doel en concludeert dat geen schending heeft plaatsgevonden.

Beslissingen

M.K. (2803/2016, 27 juli 2018)

Verzoeker klaagt bij het Comité dat uitzetting naar Soedan zou neerkomen op een schending van de artikelen 1, 2, 6, 7, 9, 13 en 27 IVBPR. Aangezien de regering en verzoeker inmiddels tot een overeenkomst zijn gekomen en verzoeker niet langer uitgezet dreigt te worden, besluit het Comité de behandeling van de klacht te staken.

A.A.H. (3104/2018, 2 november 2018)

Verzoeker klaagt bij het Comité dat uitzetting naar Soedan zou neerkomen op een schending van de artikelen 6, 7, 26 en 27 IVBPR. Aangezien de regering en verzoeker inmiddels tot een overeenkomst zijn gekomen en verzoeker niet langer uitgezet dreigt te worden, besluit het Comité de behandeling van de klacht te staken.

Tenuitvoerlegging eerdere zienswijzen

N.K. (2326/2013), 18 juli 2017

Verzoekster klaagde bij het Comité dat het afnemen van DNA-materiaal en het vaststellen en verwerken van haar DNA-profiel een arbitraire inbreuk op haar privéleven hebben gemaakt (artikel 17 IVBPR), nu de Wet DNA-V onvoldoende ruimte zou bieden voor het afwegen van betrokken belangen en de mogelijkheid in rechte op te komen tegen de afname van DNA-materiaal zeer beperkt zou zijn. Bovendien zou er zowel bij het besluit tot afname van DNA-materiaal als de wijze waarop dat heeft plaatsgevonden onvoldoende rekening gehouden zijn met het feit dat zij minderjarig was (artikel 14 lid 4 IVBPR), aldus verzoekster.

In haar zienswijze overwoog het Comité dat het verzamelen van DNA-materiaal voor analyse en opslag in een database beschouwd diende te worden als een inbreuk op het recht op een privéleven onder artikel 17 IVBPR. Aangezien er in de procedure niet voldoende rekening was gehouden met de belangen van de minderjarige, concludeerde het Comité dat de inbreuk op het recht op privéleven niet proportioneel was en er een schending van artikel 17 IVBPR was begaan.

Op 3 april 2018 heeft de regering het Comité geïnformeerd dat zij de intentie heeft om de regeling over verplichte DNA-afname van veroordeelde minderjarigen tegen het licht te houden. Daartoe is onder meer verwezen naar de brief van 3 april 2018 die aan de Tweede Kamer is verzonden. Het voornemen is om de Wet DNA-V op twee punten te wijzigen. Allereerst zal de regeling voor verplichte afname van celmateriaal voor DNA-onderzoek zo worden gewijzigd dat niet langer celmateriaal wordt afgenomen bij minderjarigen die zijn veroordeeld tot een taakstraf tot 40 uur. Verder zullen de bewaartermijnen van DNA-profielen van minderjarigen worden gehalveerd. De regering wijst erop dat het DNA van verzoekster uit de databank is verwijderd na de uitspraak in hoger beroep. Tot slot is gemeld dat de kosten voor de procedure van het Comité zullen worden vergoed.

S.L. (2362/2014), 18 juli 2017

Verzoeker klaagde bij het Comité dat het afnemen van DNA-materiaal en het vaststellen en verwerken van zijn DNA-profiel een arbitraire inbreuk op zijn privéleven hebben gemaakt (artikel 17 IVBPR), en dat daarbij bovendien onvoldoende rekening is gehouden met het feit dat hij minderjarig was (artikel 14 lid 4 IVBPR). Daarnaast zou de Rechtbank Utrecht in zijn

bezwaarprocedure onvoldoende betekenis hebben gehecht aan het feit dat hij nooit heeft ingestemd met het afnemen van DNA-materiaal en hij ten onrechte niet de gelegenheid heeft gehad de opsporingsambtenaar die het DNA-monster heeft afgenomen te ondervragen (artikel 14 lid 3 (e) IVBPR). In haar zienswijze overwoog het Comité dat het verzamelen van DNA-materiaal voor analyse en opslag in een database beschouwd diende te worden als een inbreuk op het recht op privéleven onder artikel 17 IVBPR. Aangezien er in de procedure niet voldoende rekening was gehouden met de belangen van de minderjarige, concludeerde het Comité dat de inbreuk op het recht op privéleven niet proportioneel was en er een schending van artikel 17 IVBPR was begaan.

Op 3 april 2018 heeft de regering het Comité geïnformeerd dat zij de intentie heeft om de regeling over verplichte DNA-afname van veroordeelde minderjarigen tegen het licht te houden. Daartoe is onder meer verwezen naar de brief van 3 april 2018 die aan de Tweede Kamer is verzonden. Het voornemen is om de Wet DNA-V op twee punten te wijzigen. De verplichte afname van celmateriaal zal op grond van de duur van de taakstraf worden beperkt. De regeling voor verplichte afname van celmateriaal voor DNA-onderzoek zal zo worden gewijzigd dat niet langer celmateriaal wordt afgenomen bij minderjarigen die zijn veroordeeld tot een taakstraf tot 40 uur. Verder zullen de bewaartermijnen van DNA-profielen van minderjarigen worden gehalveerd. De regering heeft het Comité geïnformeerd dat het DNA van verzoeker in de databank bewaard zal blijven. Verzoeker is op 16 december 2013 veroordeeld tot een taakstraf van 100 uur vanwege een inbraak. Ten tijde van het plegen van dit misdrijf was verzoeker meerderjarig. Deze veroordeling vormt volgens de Wet DNA-V een grond voor een bevel tot DNA-afname. Tot slot is gemeld dat de kosten voor de procedure van het Comité zullen worden vergoed.

Comité tegen Foltering

Zienswijzen

E.T. (801/2017, 26 november 2018)

Verzoeker is een man met de Armeense nationaliteit die in Nederland asiel heeft aangevraagd. Hij stelt dat hij uit Armenië was gevlucht omdat hij door de politie en zijn werkgever was gemarteld en geïntimideerd vanwege zijn politieke activiteiten. Zijn asielaanvraag werd afgewezen; onderzoek van onder meer het ministerie van Buitenlandse Zaken had aangetoond dat onderdelen van zijn relaas niet geloofwaardig waren en dat hij niet door de Armeense autoriteiten werd gezocht.

Verzoeker stelt dat hij bij uitzetting naar Armenië risico loopt op marteling, in strijd met artikel 3 CAT. Terugkeer naar Armenië zou een gevaar voor zijn veiligheid betekenen, vooral nu de Armeense autoriteiten, mede door het onderzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken, op de hoogte zouden zijn van het feit dat hij het land ontvlucht was en asiel had aangevraagd in het buitenland.

Het Comité benadrukt dat er voor een schending van artikel 3 CAT sprake moet zijn van substantiële gronden om aan te nemen dat voor verzoeker een concreet risico op marteling of onmenselijke behandeling bestaat. De bewijslast hiervoor ligt bij de verzoeker. Het Comité overweegt dat, hoewel er aanwijzingen zijn dat mensenrechtenschendingen door autoriteiten in Armenië plaatsvinden, verzoeker niet voldoende heeft bewezen dat sprake is van een voorzienbaar, persoonlijk en reëel risico op foltering. Daarom concludeert het Comité dat uitzetting van de klager naar Armenië geen schending van artikel 3 CAT zou opleveren.

Beslissingen

H.A. en G.H. (719/2015, 17 mei 2018)

Verzoekers, een echtpaar met de Armeense nationaliteit, hebben in 2010 asiel aangevraagd in Nederland. De vrouw (verzoekster) claimde in Armenië te zijn ontvoerd en mishandeld door handlangers van een vooraanstaande Armeense politicus, omdat ze als verpleegster weigerde mee te werken aan het drogeren van politieke demonstranten en geen valse getuigenissen wilde afleggen in een proces tegen een politiek tegenstander van voormelde politicus. Ze zou na drie weken te zijn vastgehouden, zijn bevrijd door haar echtgenoot (verzoeker), haar broer en twee vrienden, waarna ze naar Georgië was gevlucht. Verzoeker stelde te zijn ontslagen en lastiggevalen omdat hij verzoekster had geholpen en is vervolgens zelf ook naar Georgië gevlucht. In 2011 werden beide asielaanvragen afgewezen. Het beroep en hoger beroep tegen deze beslissing werden in 2012 afgewezen. In 2014 dienden verzoekers een nieuwe asielaanvraag in, op grond van een medisch rapport van het instituut voor Mensenrechten en Medisch Onderzoek dat stelde dat verzoekster wegens post-traumatische stress niet in staat was volledig coherente en consistente verklaringen af te leggen. Dit asielverzoek werd afgewezen omdat het rapport niet als nieuw feit werd gekwalificeerd; het beroep hiertegen werd in 2014 door de Rechtbank Utrecht afgewezen. Verzoekers gingen niet in hoger beroep tegen deze beslissing omdat dit volgens hen geen effectief rechtsmiddel zou bieden. Hierbij wezen zij erop dat de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State consistent oordeelt dat een medisch rapport geen nieuw feit is, tenzij er een geldige verklaring kan worden gegeven voor het niet-indienen van het rapport tijdens de oorspronkelijke asielprocedure.

Verzoekers klagen bij het Comité dat uitzetting naar Armenië zou neerkomen op een schending van artikel 3 van het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke en ontorende behandeling of bestraffing (hierna: CAT). Het Comité overweegt dat twijfel aan de effectiviteit van een rechtsmiddel geen reden is om dat rechtsmiddel niet uit te putten en concludeert dat verzoekers de nationale rechtsmiddelen niet hebben uitgeput. Het Comité verklaart het verzoek niet-ontvankelijk.

Overige ontwikkelingen

Raad van Europa²

Verklaring van Kopenhagen

Tijdens de *High-level Conference* van 12-13 april 2018 te Kopenhagen werd de Verklaring van Kopenhagen aangenomen. Nederland was op de conferentie vertegenwoordigd door de minister van Justitie en Veiligheid. In de verklaring van Kopenhagen wordt voortgebouwd op het principe van gedeelde verantwoordelijkheid bij de bescherming van de rechten onder het EVRM, zoals vervat in de Verklaring van Brussel van 2015. Staten hebben de primaire verantwoordelijkheid voor effectieve implementatie van het EVRM, het toezicht door het EHRM is subsidiair. Voorts dienen de staten hun verplichting tot uitvoering van EHRM-uitspraken na te komen. De Verklaring onderstreept het belang van heldere en consistente uitspraken van het EHRM met inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel en de doctrine van de *margin of appreciation*. Voorts wordt het belang van interactie tussen het EHRM en verdragsstaten onderstreept middels verschillende vormen van dialoog, onder meer via de in Protocol 16 voorziene mogelijkheid van adviesaanvragen door de hoogste nationale rechter aan het EHRM en interventies door staten als derde partij. De Verklaring besteedt ook aandacht aan de werklast van het EHRM die nog steeds zorgelijk is en noemt in dat verband ook de vele zaken naar aanleiding van interstatelijke conflicten. Voor wat betreft de autoriteit van het EHRM wordt samenwerking tussen het Comité van Ministers en de Parlementaire Vergadering aangemoedigd teneinde het proces van nationale selectie en verkiezing van rechters te verbeteren, waarbij het in 2017 uitgebrachte rapport van het Stuurcomité Mensenrechten als referentiebron kan dienen.

De Verklaring van Kopenhagen werd op 18 mei 2018 onderschreven door de ministeriële conferentie van het Comité van Ministers te Elsinore, Denemarken. Zoals in de Verklaring aangekondigd, heeft van 31 oktober tot 2 november 2018 een informele bijeenkomst van verdragsstaten plaatsgevonden in Denemarken over ontwikkelingen in de jurisprudentie van het EHRM met inachtneming van de onafhankelijkheid van het EHRM en het bindende karakter van de uitspraken.

---

² Stukken die betrekking hebben op onderstaande onderwerpen zijn te vinden op www.coe.int.

Protocol 16 bij het EVRM

Protocol 16 verschaft de hoogste nationale rechters de mogelijkheid het EHRM om advies te vragen over principiële vragen over de uitleg of toepassing van de rechten en vrijheden neergelegd in het EVRM of de daarbij behorende Protocollen binnen de context van een bij die rechter aanhangige zaak.

Dit Protocol is op 1 augustus 2018 van kracht geworden nadat Frankrijk het Protocol als tiende land had geratificeerd. Op 16 oktober 2018 is het eerste adviesverzoek bij het EHRM ingediend. Het betreft een vraag van het Franse *Cour de Cassation* over draagmoederschap en artikel 8 EVRM.

In Nederland is de goedkeuringswet voor Protocol 16 bij het EVRM op 4 december 2018 door de Eerste Kamer der Staten-Generaal aangenomen.³ Als hoogste rechters die op grond van Protocol 16 een adviesaanvraag kunnen indien, zijn aangewezen: de Hoge Raad, de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, de Centrale Raad van Beroep, het College van Beroep voor het bedrijfsleven en het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

| 42 |

Voortzetting werkzaamheden expertgroep over het EVRM-systeem

In 2018 is in het kader van het Stuurcomité Mensenrechten de discussie voortgezet over de plaats van het EVRM in de Europese en internationale rechtsorde teneinde te voorkomen dat het EVRM-systeem aan geloofwaardigheid inboet in geval van interpretatieverschillen tussen het EVRM en andere internationale instrumenten. De thema's die zijn besproken betreffen: de extraterritoriale werking van het EVRM en staatsaansprakelijkheid; de door het EHRM gehanteerde interpretatiemethoden; de relatie van het EVRM tot resoluties van de VN Veiligheidsraad; de relatie van het EVRM tot internationaal humanitair recht; en de relatie van het EVRM tot VN-mensenrechtenverdragen. Naar verwachting zal het rapport over dit onderwerp eind 2019 worden vastgesteld door het Stuurcomité Mensenrechten waarna het aan het Comité van Ministers zal worden aangeboden.

---

³ De akte van ratificatie is op 12 februari 2019 ten tijde van een bezoek van de minister van Buitenlandse Zaken aan Straatsburg overhandigd aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa. Het Protocol treedt voor Nederland op 1 juni 2019 in werking.

Dialogo tussen agenten en het EHRM

In het kader van terugdringing van de werklast heeft het EHRM een aantal werkprocedures ingevoerd die met agenten zijn besproken. Het gaat hierbij onder andere om een vereenvoudigde communicatieprocedure van nieuwe klachten (*Immediate simplified communication procedure, IMSI*) en een intensivering van het gebruik van de in artikel 28 lid 1 (b) EVRM vervatte procedure voor behandeling van zaken waarin over de onderliggende problematiek vaste jurisprudentie bestaat (*Well-established case law (WECL)-procedure*), al naar gelang de mate waarin een bepaalde problematiek zich in een verdragsstaat voordoet. Ook zal het EHRM vaker een procedure beginnen met het voorstel een minnelijke schikking te overwegen (non-contentieuze fase). Voorts heeft het EHRM aangekondigd dat, naast de reguliere bijeenkomsten met agenten, middels een ad hoc werkgroep waaraan in beginsel alle agenten kunnen deelnemen, nader zal worden ingegaan op specifieke procedurele problemen die worden ervaren. Het EHRM denkt daarbij in eerste instantie aan het traject van minnelijke schikkingen waar het in samenwerking met agenten tot *good practices* wenst te komen.

Verenigde Naties

Verdragsrapportages

- Op 3 april 2018 zijn antwoorden ingediend op schriftelijke vragen gesteld door het Mensenrechtencomité in het kader van de vijfde periodieke rapportage onder het IVBPR.
- Op 13 juli 2018 is de initiële rapportage onder het VN Verdrag inzake rechten van personen met een handicap (CRPD) ingediend bij het Comité voor rechten van personen met een handicap.
- Op 7 November 2018 is geantwoord op het verzoek van het Comité inzake de uitbanning van discriminatie van vrouwen om tussentijds informatie te geven over een aantal onderwerpen dat door het Comité wordt genoemd in zijn rapport met conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van de zesde periodieke rapportage onder het Internationaal verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW).
- Op 20 en 21 november 2018 vond de hoorzitting plaats over het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke en ontorende behandeling of bestraffing (CAT). De delegatie bestond uit vertegenwoordigers uit Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten.
- Op 7 december 2018 publiceerde het Comité tegen Foltering zijn rapport met conclusies en aanbevelingen.

| 44 |

Publicaties verdragscomités

- Op 13 maart 2018 publiceerde het Comité inzake de uitbanning van discriminatie van vrouwen een algemene aanbeveling over gender gerelateerde dimensies van het bestrijden van risico's op rampen in een veranderend klimaat (*General Recommendation on Gender-Related Dimensions of Disaster Risk Reduction in a Changing Climate*).
- Op 30 oktober 2018 publiceerde het Mensenrechtencomité een algemeen commentaar op artikel 6 IVBPR, het recht op leven (*General Comment No. 36 on the Right to Life*). Namens Nederland is de visie op dit recht toegelicht in de discussie voorafgaand aan de publicatie van het commentaar. De schriftelijke bijdrage is te vinden via de volgende webpagina: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/ccpr/pages/gc36-article6righttolife.aspx>

Bijlagen:

overzichten en statistieken

Bijlage I

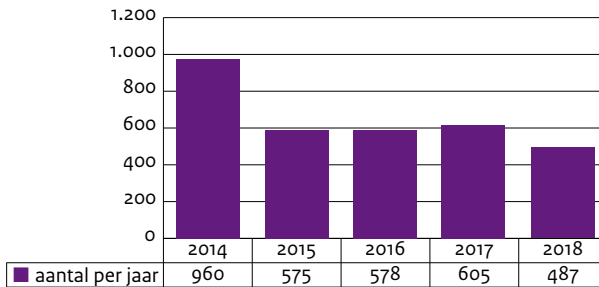
Raad van Europa

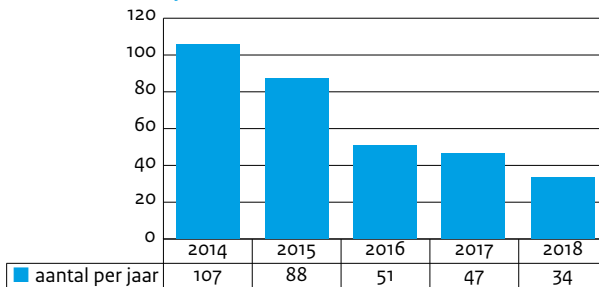
Europees Hof voor de Rechten van de Mens⁴

Statistieken⁵

De aanhangige zaken op 31 december 2018

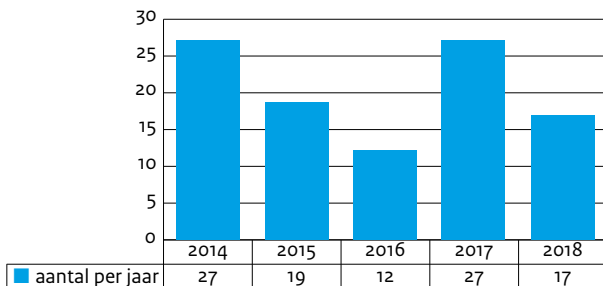
Bij het Koninkrijk in behandeling zijnde zaken op 31 december 2018

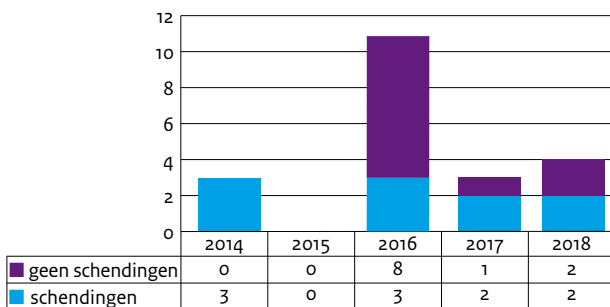
⁴ Cijfermateriaal met betrekking tot alle lidstaten van de Raad van Europa is te vinden in de *Survey of Activities 2018* van de griffie van het EHRM.

⁵ De gegevens hebben betrekking op zaken tegen het Koninkrijk der Nederlanden.

Nieuwe aan het Koninkrijk gecommuniceerde zaken

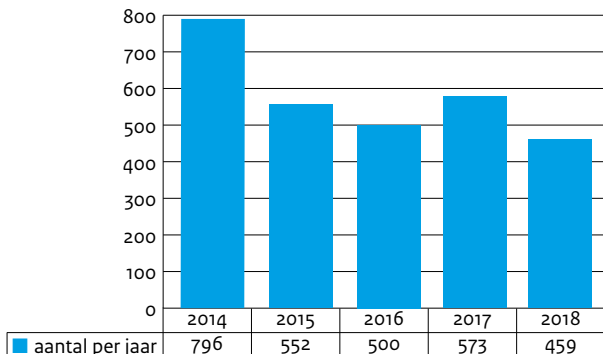

Uitspraken

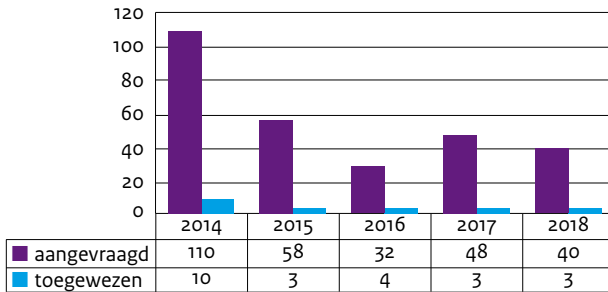

| 48 |

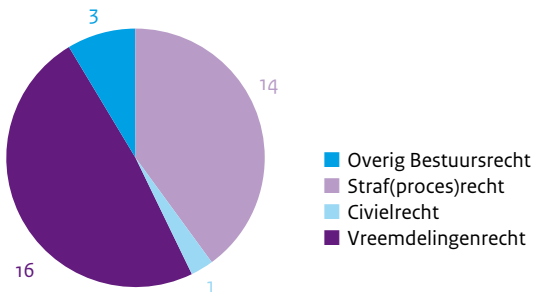
Ontvankelijkheidsbeslissingen en beslissingen tot schrapping van de rol

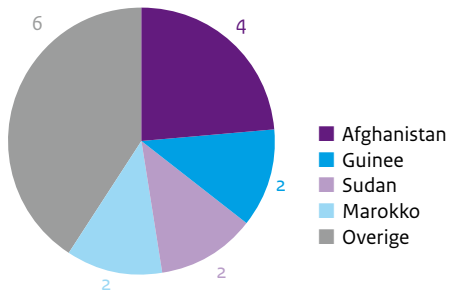
Voorlopige maatregelen (Procedureregel 39)

Aanhangige zaken per categorie op 31 december 2018

Vreemdelingenzaken per nationaliteit op 31 december 2018

Uitspraken en beslissingen⁶

Uitspraken

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
Baydar	55385/14	24 april 2018
Cabral	37617/10	28 augustus 2018
Corallo	29593/17	9 oktober 2018
X.	14319/17	10 juli 2018

Beslissingen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
A.G. en M.M.	43092/16	26 juni 2018
A.I.	36196/16	20 november 2018
A.S.	20102/13	20 november 2018
Ahdour	45140/10	5 juni 2018
Barry	66238/16	4 september 2018
Breijer	41596/13	3 juli 2018
Cerci	25392/14	10 april 2018
Cernea	62318/16	25 september 2018
Cüzdan	6315/08 en 9597/12	25 september 2018
Haddaouchi	4965/10	16 januari 2018
Herrie	44116/12	20 november 2018
Kake en Camara	63913/17	4 september 2018
Kiyobe Uwimanaa	28222/15	8 november 2018 (*)
M.A.	42572/15	16 oktober 2018
Mohammed Fares	25921/18	6 september 2018 (*)
Orbulescu	1704/17	10 juli 2018
P.N.	10944/13	10 juli 2018
Said Good	50613/12	23 januari 2018
Soumah	61452/15	5 juni 2018
Touré	14778/18	3 juli 2018
Van Engel	600/14	8 november 2018

⁶ De hier genoemde zaken zijn samengevat in het hoofdstuk 'Raad van Europa'. De zaken met een (*) zijn *Single judge decisions* en daarom niet samengevat.

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
Voicu	34414/17	25 september 2018
W.M.	12708/16	20 november 2018
Zaloilo	60035/12	12 juni 2018
Zaloilo	23179/12	15 november 2018
Zainali Gerodi	61442/17	11 januari 2018 (*)

Reeds vóór 2018 afgesloten maar hiervan is pas in 2019 bericht ontvangen⁷:

Ndjabu Ngabu e.a.	39321/14	13 maart 2015
Alblbesi en Abuzuhri	40907/16	14 september 2017
Muawad K.N.	8080/17	14 september 2017
A.	34486/17	16 november 2017

⁷ Deze al eerder afgesloten zaken zijn in deze rapportage niet samengevat.

Zaken tegen het Koninkrijk in behandeling op 31 december 2018

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
A.A. e.a.	28190/18	art. 3
A.J. e.a.	82077/17	artt. 3 en 13
A.R.B.	8108/18	art. 3
A.S.N. en T.K.M.	68377/17	artt. 2 en 3
Ahmed Sheekh	80450/13	art. 8
Azerkane	3138/16	art. 8
Badullah	54892/16	art. 6
Burando Holding B.V.	3124/16	art. 8
Canword	21464/15	artt. 3 en 13
Chaloub en Camara	7338/16	art. 3
De Legé	58342/15	art. 6
Dijkhuizen	61591/16	art. 6 en art. 4 van Prot. 7
Hasselbaink	73329/16	art. 5
Janssen de Jong Groep B.V. e.a.	2800/16	art. 8
Keskin	2205/16	art. 6
Lake	2445/17	art. 3
M.B.	71008/16	art. 5
Maassen	10982/15	art. 5
Magassouba	37153/17	art. 3
N.K.	58572/14	art. 3
Nevé	59133/16	art. 6
Philipszoon	58403/17	artt. 1, 4, 6, 7 en 8
Pormes	25402/14	art. 8
Port Invest B.V.	3205/16	art. 8
S.A.	49773/15	art. 3
S.S.G. e.a.	530/18	artt. 2 en 3
Ships Waste Oil Collector B.V.	2799/16	art. 8
Stichting Landgoed Steenbergen e.a.	19732/17	artt. 6 en 8
T.E.	43462/16	artt. 3, 4 en 8
Van de Kolk	23192/15	art. 6
X.	72631/18	art. 6

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
Yeshtla	37115/11	art. 8
Z.N.	71676/14	artt. 3 en 13
Zohlandt	69491/16	art. 5

Zaken tegen andere landen in behandeling op 31 december 2018⁸

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel EVRM
Bryan e.a. t. Rusland	22515/14	artt. 5 en 10
M.N. e.a. t. België	3599/18	artt. 1, 3, 6, en 13
Storimans t. Rusland	26302/10	artt. 2 en 13

---

⁸ In deze zaken heeft het Koninkrijk geïntervenieerd of het voornemen tot interventie te kennen gegeven.

Europees Comité voor Sociale Rechten

In het jaar 2018 waren er geen beslissingen van het Comité.

Zaken in behandeling op 31 december 2018

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel ESH
UWE	134/2016	artt. 1, 4, 20 en E

Comité van Ministers

EHRM-zaken onder toezicht op 31 december 2018

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum uitspraak/beslissing
Murray	10511/10	28 april 2016
Özçelik	69810/12	28 juni 2016
Hokkeling	30749/12	14 februari 2017
Hannan en Kirakosyan	70286/14	2 mei 2017
Orbulescu	1704/17	10 juli 2018
Cabral	37617/10	28 augustus 2018
Corallo	29593/17	9 oktober 2018
Zaloilo	23179/12	15 november 2018

EHRM-zaken waarvan toezicht is beëindigd in 2018⁹

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum afsluitende resolutie
L.	68613/13	10 januari 2018
Jaloud	47708/08	7 februari 2018
Ballegeer	70043/13	4 juli 2018
M.	2156/10	6 december 2018 (*)
Telegraaf Media NL Landelijke Media B.V. e.a.	39315/06	6 december 2018 (*)
Sanoma Uitgevers B.V.	38224/03	6 december 2018 (*)
Vidgen	29353/06	6 december 2018
Voskuil	64752/01	6 december 2018 (*)
Gillissen	39966/09	12 december 2018 (*)

⁹ Zaken waarbij een (*) is weergegeven zijn samengevat in het hoofdstuk 'Comité van Ministers'

Bijlage II

Verenigde Naties

Algemene gegevens¹⁰

In het jaar 2018 werden door de VN-Verdragscomités:

- zeven nieuwe verzoekschriften ter kennis gebracht;
- in twee zaken een zienswijze (*views*) vastgesteld, waarbij één keer een schending werd geconstateerd en in vier zaken een beslissing is genomen.

Mensenrechtencomité

Zienswijzen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
M.S.P.-B. e.a.	2673/2015	25 juli 2018 (*)
S.Y.	2392/2014	17 juli 2018 (*)

Beslissingen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
A.A.H.	3104/2018	2 november 2018 (*)
M.K.	2803/2016	27 juli 2018 (*)

| 57 |

Zaken in behandeling op 31 december 2018

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel IVBPR
A.	2498/2014	artt. 23, 24 en 26
A.D.N.	2894/2016	art. 7
A.G.	3052/2017	artt. 2 en 8
B.P. en P.B.	2974/2017	artt. 2, 3, 6, 7, 9, 17 en 26
D.Z.	2918/2016	art. 24
D.J.	3256/2018	art. 14
G.R.M.J.	2958/2017	artt. 2, 14 en 25
H.J.T.	3004/2017	art. 14
J.O.Z. en E.E.I.Z.	2796/2016	artt. 1, 2, 7, 9 en 24
J.S.	3210/2018	artt. 2, 4, 7, 9 en 10
M.H. en J.H.	2489/2014	artt. 23, 24 en 26
M.S.	2739/2016	art. 15

¹⁰ Zaken waarbij een (*) is weergegeven zijn samengevat in het hoofdstuk 'Verenigde Naties'.

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel IVBPR
O.T.	2782/2016	artt. 2, 13, 17, 23 en 24
R.E.I.	3015/2017	artt. 14, 15 en 26
S.A. e.a.	2683/2015	artt. 23, 24 en 26
S.E.H.	3236/2018	artt. 12 en 26
S.H. e.a.	3281/2018	artt. 2, 6, 7, 17, 19, 24 en 26
W.S.J.	3077/2017	artt. 2 en 26

Comité voor de Uitbanning van Discriminatie van Vrouwen

In het jaar 2018 waren er geen zienswijzen en/of beslissingen.

Zaken in behandeling op 31 december 2018

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel CEDAW
G.M.F. e.a.	117/2017	artt. 1, 6, 9, 15 en 16

| 58 |

Comité tegen Foltering

Zienswijzen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
E.T.	801/2017	26 november 2018 (*)

Beslissingen

Zaaknaam	Zaaknummer	Datum
H.A. en G.A.	719/2015	17 mei 2018 (*)

Zaken in behandeling op 31 december 2018

Zaaknaam	Zaaknummer	Artikel CAT
D.B.	824/2017	art. 3
I.K. en M.T.K.	760/2016	art. 3
J.B.M.	768/2016	art. 3
J.C.I.	771/2016	art. 3
M.J.S.	757/2016	art. 3
M.K.	863/2018	art. 3
S.R.	834/2017	art. 3
S.S.	800/2017	art. 3
T.S.	896/2018	art. 3

Uitgave: Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie: Juridische Zaken / Internationaal Recht
Opmaak: Xerox/OBT, Den Haag
www.rijksoverheid.nl | april 2019

Brussel Mexico St Petersburg Paramaribo Ankara Rabat Belgrado Rabat Athene Harare New York Antwerpen Buenos Bogota Kairo Harare Lagos Managua
Dubai Hamburg Lagos Colombo Mexico Bratislava Lusaka Bangkok Sarajevo Damascus Houston Bonn Ankara Brussel Dar Es Salaam Kobe Sofia Koala Loe
mber Wellington Algiers Ankara Abuja Chicago Muscat Dakar Stockholm Kopenhagen Cotonou Buenos Aires Adis Abeba Lissabon Parijs Rabat Düssel
dorf Tokio Luxemburg Monveideo Chicago Bagdad Port Of Spain Boekarest Luxemburg Dakar Houston Almaty Dubai Rome Bamako Belgrado Hamburg Rome Dar Es
salaam Sofia Dubai Colombo Rabat Athene Dublin Sydney Kobe Bogota Praag Ouagadougou Algiers Kingston St Petersburg Amman Milaan Mexico Teheran A
buhai Frankfurt Am Main Belgrado Toronto Adis Abeba Ankara Sarajevo Port Of Spain Aires Stockholm Amsterdam Abeba Tripoli La Paz Kairo Managua Ba
gdad Los Angeles Kiev Ankara Colombo Warschau Rome Bern Kingston Lissabon Boedapest Boedapest New York Maputo Colombo New York Riyad Bamako Te
l Aviv Kingtom Monteideo La Paz Praag Dubai Wenen Cotonou Berlijn La Paz Düsseldorf Kampala Teheran Seoel Monteideo Brasilia Pretoria Ankara Bomay
Sofia Kairo Roma Zagreb Washington Amman Athene La Paz Moskou Algiers Abidjan Paramaribo Maputo Manilla Kinshasa Barcelona Caracas Managua Bar
celona Lusaka Antwerpen Sao Paulo Bagdad La Paz Parijs Toronto Brussel Berlijn Peking Monteideo Abu Dhabi Tel Aviv Londen Stanboel Almaty Bangkok Hels
inkin San Jose Paramaribo Ankara Sao Paulo Pretoria Bangkok Milaan Bamako Houston Harare Brasilia Kairo Sarajevo Bratislava Windhoek Zagreb Brussel Riy
ad Moskou Almaty Maputo Karachi Vancouver Santiago De Chile Tunis Managua Teheran Cotonou Tokio Tunis Helsinki Boekarest Hamburg Kopenhagen Sto
ckholm Wellington Melbourne Kopenhagen Rabat Berlijn Antwerpen San Jose Rome Luxemburg Sofia Houston Riyad Düsseldorf Amman Accra Praag Karachi K
oala Sarajevo Algiers Ankara Londen Bamako Jakarta Paramaribo Ottawa Montreal Algiers Muscat Windhoek Riyad Luanda Madrid Vaticanstad Warschau Bra
silia Vancouver Antwerpen Dakar Dar Es Salaam Dubai Tripoli Maputo Dublin Brussel San Jose Tel Aviv Milaan Boedapest Lusaka Frankfurt Am Main Melbo
urne München Athene Düssel dorf Kampala Canberra Bamako Islamabad Sofia Lissabon Bangkok Rome Chicago Algiers Riyadh Yaoundé Riyadh Muscat Kar
arijs Madrid Belgrado Belgrado Sarajevo Praag Kaapstad Melbourne La Paz Tunis Moskou Los Angeles New Delhi Adis Abeba Antwerpen Brussel Washing
ton Lusaka Wenen Hong Kong Bogota Luanda Rabat Tokio Wellington Tokio Moskou Almaty Milaan Hamburg Tel Aviv Monteideo Maputo Algiers Milaan Mont
evideo Vancouver Ankara Barcelona Praag Colombo Warschau Madrid Pretoria Bonn Athene Stanboel Washington Wellington Khartoem Bonn Lusaka Dubl
in Shanghai Wenen Jakarta Stockholm San Jose Managua New York Khartoem Adis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Santiago De Chile Lusaka
Rabat Bomay Ottawa Bratislava Bagdad Havanna New York Khartoem Adis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Santiago De Chile Lusaka
Kairo Wellington Dubai Rome Jakarta Lima Londen Stockholm Moskou New York Adis Abeba New York Singapore Seoel Hong Kong Frankfurt Am Main Karachi
Bratislava Los Angeles Boekarest Athene Singapore Ankara Bratislava Tunis Luxemburg Zagreb Montreal Sofia Sydney Santiago De Chile Londen Düssel dorf
ene New York Brussel Jakarta Karachi Luxemburg Nairobi Dar Es Salaam Antwerpen Adis Abeba Rabat Santiago De Chile Hamburg Kobe Yaoundé Adis Abe
ba Madrid Bangkok Düssel dorf Tel Aviv Parijs Seoel Paramaribo Cotonou La Paz Helsinki Port Of Spain Parijs Kiev Barcelona Accra Zagreb Riyad Los Angeles Mila
da Dar Es Salaam Oslo Luanda New York Khartoem Boedapest Abu Dhabi Hamburg Sao Paulo Mexico Manilla Bangkok München Buenos Aires Sarajevo Ankara
St Petersburg Shanghai Bagdad Jakarta Koala Loe pmoer Tunis Oslo Bratislava Montreal Dhaka Kigali Tel Aviv Londen Stanboel Hong Kong Chicago Islamabad King
ston Damascus Tunis Bogota Kopenhagen Wenen Caracas Bern Koala Loe pmoer Tokio Dublin Almaty New Delhi Athene Riyad Port Of Spain Bonn Shanghai Riy
ad Khartoem Zagreb Sofia Lagos Kobe Dublin Quito Londen Pretoria Almaty Karachi Ankara Tokio Havanna Bonn Berlijn Buenos Aires Lagos Shanghai Kopen
hagen Bagdad Hong Kong Almaty Muscat Abu Dhabi Wenen San Jose Koweit Wenen Kiev Parijs Buenos Aires Madrid Koweit Harare Parijs Moskou Pretoria Tri
poli Madrid Damascus Praag Kobe Koala Loe pmoer Kaapstad Luanda Kiev Lusaka Dar Es Salaam Melbourne Zagreb Parijs Houston Windhoek Paramaribo Bai
rako Bonn Cotonou Ottawa Walak Muscat Colombo Manilla Oslo Nairobi Dubai Sao Paulo Pretoria Maputo Amman Bagdad New Delhi Lima La Paz Quito Bo
gdad Bamako Hamburg Algiers Luanda Kingston Riyad Moskou Lagos Managua Buenos Aires Manilla Lima Melbourne Mexico Colombo Canberra Abu Dhabi
bourne Wenen Dar Es Salaam Brasilia Koweit Parijs Jakarta Stanboel Teheran Khartoem Abuja Parijs Stockholm Toronto New Delhi Quito Seoel Bangkok W
enen La Paz Paramaribo Boekarest Caracas Bogota Koala Loe pmoer Boekarest Kingston Algiers Stockholm Los Angeles Dubai Singapore Ankara Amman Bar
celona Parijs La Paz Wenen Accra Vaticanstad Port Of Spain Houston Pretoria La Paz Stanboel Boedapest Hamburg Vancouver Dhaka Dubai Bangkok Canberra A
nkara Khartoem Dubai Kobe Brussel Mexico St Petersburg Paramaribo Ankara Rabat Belgrado Rabat Athene Harare New York Antwerpen Buenos Bogota Kairo
rarel Lagos Managua Quito Hamburg Lagos Colombo Mexico Bratislava Lusaka Bangkok Sarajevo Damascus Houston Bonn Ankara Brussel Dar Es Salaam K
airo Sofia Koala Loe pmoer Wellington Algiers Ankara Abuja Chicago Muscat Dakar Stockholm Kopenhagen Cotonou Buenos Aires Adis Abeba Lissabon Pari
bat Düssel dorf Tokio Luxemburg Monteideo Chicago Bagdad Port Of Spain Boekarest Luxemburg Dakar Houston Almaty Dubai Rome Bamako Belgrado
mburg Rome Dar Es Salaam Sofia Dubai Colombo Rabat Athene Dublin Sydney Kobe Bogota Praag Ouagadougou Algiers Kingston St Petersburg Amman M
an Mexico Teheran Abu Dhabi Frankfurt Am Main Belgrado Toronto Adis Abeba Ankara Sarajevo Port Of Spain Aires Stockholm Amsterdam Abeba Tripoli La
z Kairo Managua Bagdad Los Angeles Kiev Ankara Colombo Warschau Rome Bern Kingston Lissabon Boedapest Boedapest New York Maputo Colombo New
h Riyad Bamako Tel Aviv Kingston Monteideo La Paz Praag Dubai Wenen Cotonou Berlijn La Paz Düsseldorf Kampala Teheran Seoel Monteideo Brasilia P
ria Ankara Bomay Sofia Toronto Roma Zagreb Washington Amman Athene La Paz Moskou Algiers Abidjan Paramaribo Maputo Manilla Kinshasa Barcelona
caracas Managua Barcelona Lusaka Antwerpen Sao Paulo Bagdad La Paz Parijs Toronto Brussel Berlijn Peking Monteideo Abu Dhabi Tel Aviv Londen Stanbo
el Almaty Bangkok Helsinki San Jose Paramaribo Ankara Sao Paulo Pretoria Bangkok Milaan Bamako Houston Harare Brasilia Kairo Sarajevo Bratislava Wind
hoek Kopenhagen Stockholm Wellington Melbourne Kopenhagen Rabat Berlijn Antwerpen San Jose Rome Luxemburg Sofia Houston Riyad Düsseldorf Amman
Accra Praag Karachi Kairo Sarajevo Algiers Ankara Londen Bamako Jakarta Paramaribo Ottawa Montreal Algiers Muscat Windhoek Riyad Luanda Madrid Vati
canstad Warschau Brasilia Vancouver Antwerpen Dakar Dar Es Salaam Dubai Tripoli Maputo Dublin Brussel San Jose Tel Aviv Milaan Boedapest Lusaka Frank
furt Am Main Melbourne München Athene Düssel dorf Kampala Canberra Bamako Islamabad Sofia Lissabon Bangkok Rome Chicago Algiers Riyadh Yaoundé R
yad Brussel Washington Lusaka Wenen Hong Kong Bogota Luanda Rabat Tokio Wellington Tokio Moskou Almaty Milaan Hamburg Tel Aviv Monteideo Maputo
n Lusaka Dublin Shanghai Wenen Jakarta Stockholm San Jose Managua New York Khartoem Adis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Sant
o De Chile Lusaka Bomay Rabat Bomay Ottawa Bratislava Bagdad Havanna New York Khartoem Adis Abeba Bagdad Brasilia Belgrado Muscat Luanda Sant
o Abu Dhabi Quito Tripoli Washington Dubai Rome Jakarta Lima Londen Stockholm Moskou New York Adis Abeba New York Singapore Seoel Hong Kong Fra
nkfurt Am Main Karachi Bratislava Los Angeles Boekarest Athene Singapore Ankara Bratislava Tunis Luxemburg Zagreb Montreal Sofia Sydney Santiago De Chi
onden Düssel dorf Athene New York Brussel Jakarta Karachi Luxemburg Nairobi Dar Es Salaam Antwerpen Adis Abeba Rabat Santiago De Chile Hamburg Ko
Yaoundé Adis Abeba Madrid Bangkok Düssel dorf Tel Aviv Parijs Seoel Paramaribo Cotonou La Paz Helsinki Port Of Spain Parijs Kiev Barcelona Accra Zagreb
ad Los Angeles Milaan Dar Es Salaam Oslo Luanda New York Khartoem Boedapest Abu Dhabi Hamburg Sao Paulo Mexico Manilla Bangkok München Buenos
res Sarajevo Ankara St Petersburg Shanghai Bagdad Jakarta Koala Loe pmoer Tunis Oslo Bratislava Montreal Dhaka Kigali Tel Aviv Londen Stanboel Hong Kong
Chicago Islamabad Kingston Damascus Tunis Bogota Kopenhagen Wenen Caracas Bern Koala Loe pmoer Tokio Dublin Almaty New Delhi Athene Riyad Port Of S
n Bonn Shanghai Riyad Khartoem Zagreb Sofia Lagos Kobe Dublin Quito Londen Pretoria Almaty Karachi Ankara Tokio Havanna Bonn Berlijn Buenos Aires
os Shanghai Kopenhagen Bagdad Hong Kong Almaty Muscat Abu Dhabi Wenen San Jose Koweit Wenen Kiev Parijs Buenos Aires Madrid Koweit Harare Pa
rijs Moskou Pretoria Tripoli Madrid Damascus Praag Kobe Koala Loe pmoer Kaapstad Luanda Kiev Lusaka Dar Es Salaam Melbourne Zagreb Parijs Hous
te Windhoek Paramaribo Bamako Bonn Cotonou Ottawa Jakarta Muscat Colombo Manilla Oslo Nairobi Dubai Sao Paulo Pretoria Maputo Amman Bagdad New De
Lima La Paz Quito Bogota Bamako Hamburg Algiers Luanda Kingston Riyad Moskou Lagos Managua Buenos Aires Manilla Lima Melbourne Mexico Colom
nber Abu Dhabi Melbourne Wenen Dar Es Salaam Brasilia Koweit Parijs Jakarta Stanboel Teheran Khartoem Abuja Parijs Stockholm Toronto New Delhi
n Seoel Bangkok Wenen La Paz Parijs Paramaribo Boekarest Sarajevo Koala Loe pmoer Boekarest Kingston Algiers Stockholm Los Angeles Dubai Singapore An
n Amman Canberra Bogota Parijs La Paz Wenen Accra Vaticanstad Port Of Spain Houston Pretoria La Paz Stanboel Boedapest Hamburg Vancouver Dhaka Du
bi Bangkok Ankara Algiers Khartoem Dubai Kobe Brussel Mexico St Petersburg Paramaribo Ankara Rabat Belgrado Rabat Athene Harare New York Antwerpe
n Buenos Bogota Kairo Harare Lagos Managua Quito Hamburg Lagos Colombo Mexico Bratislava Lusaka Bangkok Sarajevo Damascus Houston Bonn Ankar
a Brussel Dar Es Salaam Kobe Sofia Koala Loe pmoer Wellington Algiers Ankara Abuja Chicago Muscat Dakar Stockholm Kopenhagen Cotonou Buenos Aires Ad
is Abeba Lissabon Parijs Rabat Düssel dorf Tokio Luxemburg Monteideo Chicago Bagdad Port Of Spain Boekarest Luxemburg Dakar Houston Almaty Dubai Ro
me Bamako Belgrado Hamburg Rome Dar Es Salaam Sofia Dubai Colombo Rabat Athene Dublin Sydney Kobe Bogota Praag Ouagadougou Algiers Kingston S
t Petersburg Amman Milaan Mexico Teheran Abu Dhabi Frankfurt Am Main Belgrado Toronto Adis Abeba Ankara Sarajevo Port Of Spain Aires Stockholm Amst
erman Abeba Tripoli La Paz Kairo Managua Bagdad Los Angeles Kiev Ankara Colombo Warschau Rome Bern Kingston Lissabon Boedapest Boedapest New York
Maputo Colombo New York Riyad Bamako Tel Aviv Kingston Monteideo La Paz Praag Dubai Wenen Cotonou Berlijn La Paz Düsseldorf Kampala Teheran Seoel
n Monteideo Brasilia Pretoria Ankara Bomay Sofia Toronto Roma Zagreb Washington Amman Athene La Paz Moskou Algiers Abidjan Paramaribo Maputo Mani
n Kinshasa Barcelona Caracas Managua Barcelona Lusaka Antwerpen Sao Paulo Bagdad La Paz Parijs Toronto Brussel Berlijn Peking Monteideo Abu Dhabi
n Tel Aviv Londen Stanboel Almaty Bangkok Helsinki San Jose Paramaribo Ankara Sao Paulo Pretoria Bangkok Milaan Bamako Houston Harare Brasilia Kairo Sa
rajevo Bratislava Windhoek Zagreb Brussel Riyadh Moskou Almaty Maputo Karachi Vancouver Santiago De Chile Tunis Managua Teheran Cotonou Tokio Tunis
Helsinki Boekarest Hamburg Kopenhagen Stockholm Wellington Melbourne Kopenhagen Rabat Berlijn Antwerpen San Jose Rome Luxemburg Sofia Houston Ri

Deze brochure is een uitgave van:
Het ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag
www.rijksoverheid.nl
© Buitenlandse Zaken | april 2019

17BUZ111759 | N